

Örtülü Gelişmeler

BAŞÖRTÜSÜ RAPORU
EKİM 1998

İŞİL EREN ALIOĞLU

Örtülü Gelişmeler

BAŞÖRTÜSÜ RAPORU EKİM 1998

Genel Yayın Yönetmeni
Av. Ahmet YILMAZ

Yazar
Av. Işıl EREN ALİOĞLU

Tashih
Av. Havva KUTLUAY

Grafik Tasarım
Ahmet Faruk AYKOÇ

ISBN
978-605-71346-0-8

1. Baskı: İstanbul 2022

Baskı ve Cilt
Mutlu Basım
www.sednamedya.com
Matbaa Sertifika No: 48627

İrtibat

Merkezefendi Mah. Mevlana Cad.
Tercüman Sitesi, A-8 Blok, Kat:19 D: 77
Cevizlibağ - Zeytinburnu / İSTANBUL

© Bu eserin bütün yayın hakları Hukukçular Derneğine aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek iktibas edilebilir.

Örtülü Gelişmeler

**BAŞÖRTÜSÜ RAPORU
EKİM 1998**

İŞİL EREN ALIOĞLU

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	9
ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ.....	17
A. BAŞÖRTÜSÜ YASAĞININ TARİHİ GELİŞİMİ.....	19
a) Hukuki Alanda.....	19
b) Fiili Alanda.....	22
B. MESLEK HAYATINDA BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI.....	25
a) Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Başörtüsü Yasağı.....	26
b) Avukatlık Mesleğinde Başörtüsü Yasağı.....	30
C. ÜNİVERSİTELERDE BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI.....	31
I. İstanbul Üniversitesi'nin Tarihi Arka Planı.....	31
II. 1997-1998 Eğitim-öğretim Yılında Başörtüsü Yasağı.....	32
1- Kronolojik Olarak.....	32
2- Yasağın Uygulama Alanı.....	35
3- Yasağın Uygulama Biçimi.....	36

4- Disiplin Soruşturmaları.....	41
5. Başörtüsü Yasağını Uygulayanlar.....	51
a) Rektörlerin tutumu.....	51
b) Öğretim elemanlarının tutumu.....	51
c) Emniyet görevlilerinin tutumu.....	52
d) YÖK'ün tutumu.....	53
III. 1998-1999 Eğitim-öğretim Yılı Başındaki Başörtüsü Engeli.....	55
IV. Başörtüsü Yasağına Karşı Olumlu-Olumsuz Tepkiler.....	55
a) İletişim organlarının tutumu.....	55
b) Hukukçuların tutumu.....	56
c) Siyasetçilerin tutumu.....	56
d) Sivil toplum kuruluşlarının tutumu.....	57
e) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tutumu.....	58
f) Öğrenci velilerinin tutumu.....	61
g) Halkın tutumu.....	61
h) Uluslararası düzlemde yabancıların tutumu.....	63
V. Başörtüsü Yasağının Hukuki Boyutu.....	65
a) Başörtüsü yasağının insan hak ve hürriyetleri açısından değerlendirilmesi.....	65
1- Eğitim hak ve hürriyeti açısından başörtüsü yasağı.....	66
2- Din ve vicdan hürriyeti bakımından başörtüsü yasağı.....	66
3- Özel yaşamın dokunulmazlığı bakımından başörtüsü yasağı.....	67
4- Ayrımcılık yasağı bakımından başörtüsü yasağı.....	68
b) Başörtüsü yasağının yürürlükteki mevzuata göre değerlendirilmesi.....	68
c) Başörtüsü yasağının dayanağını teşkil ettiği söylenen mahkeme kararlarının değerlendirilmesi.....	71

VI. Başörtüsü Yasağına Karşı Öğrencilerin Tutumu.....	85
VII. Başörtüsü Yasağına Karşı Verilen Hukuki Mücadele.....	86
VIII. Başörtüsü Yasağının Öğretim Elemanları Üzerindeki Etkisi.....	86
IX. Başörtüsü Yasağının Türkiye Gündemine Getirdikleri.....	89
X. Öğrencilerin Yasağın Devam Etmesi Karşısında Yapmayı Düşündükleri.....	89
XI. Son Durum.....	90
XII. Başörtüsü Yasağı Sonucu Kaybedilenler.....	90
XIII. Başörtüsü Yasağı Sonucu Kazananlar.....	92
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	93

SUNUŞ

Hukukçular Derneği; hak, hakikat ve adalet ilkeleri doğrutusunda hareket eden ve kurulduğu günden itibaren demokratik hukuk düzenine yönelmiş her türlü darbe ve darbe girişimlerine karşı etkili mücadele sergileyen bir sivil toplum kuruluşudur. Milletin iradesini, hukuku ve demokrasiyi hedef alan darbelere karşı, millettten ve hukuktan yana taraf olan Derneğimiz, bu bağlamda 28 Şubat postmodern darbesinin sonucunda hakları ihlal edilen birçok insana da hukuki yardımda bulunmuştur.

Bilindiği üzere; özellikle ülkenin geleceği ve dolayısıyla insanlığın potansiyeli olan gençlere karşı uygulanan ve -başta başörtüsü yasakları olmak üzere- uluslararası hukukun da koruma altına aldığı eğitim ve öğrenim hakkı ile çalışma hakkına kilit vuran yasaklar, 28 Şubat döneminde zirveye ulaşmıştır. Derneğimizin edindiği misyon doğrultusunda; tarihin ve zaman zaman dünyada da kıvılcımlarını yeniden hissettiğimiz özgürlük karşıtı tutumların, yakkın geçmişini objektif olarak gözler önüne sermek adına 28 Şubat dönemini bizzat yaşayan Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu

Üyesi değerli meslektaşımız Av. Işıl EREN ALİOĞLU tarafından Ekim-1998 tarihinde kaleme alınan “Örtülü Gelişmeler-Başörtüsü Raporu (Ekim-1998)” isimli bu kıymetli eserin tarihe ışık tutması adına yayım aşamasında yer almaktan büyük bir mutluluk ve memnuniyet duyuyor ve emeklerinden dolayı kıymetli meslektaşımıza teşekkür ediyoruz.

Elinizdeki bu kıymetli eserde; başta başörtüsü yasakları olmak üzere sair yasaklarla eğitim-öğrenim hakkı ile çalışma hakkının hukuka aykırı şekilde nasıl engellendiği, yasalara dayanak olarak gösterilen yazılı metinlerin esasında ne denli hukuk dışı ve zorlama metinler olduğu, işbu yasakların asıl sebepleri ile söz konusu hukuka aykırı yasaklar karşısında verilen tepkiler ve bu tepkilere karşı gerçekleştirilen orantısız müdahaleler sonucu toplum vicdanında oluşan ve hala silinmeyen derin yaralar, hukuk ve mantık çerçevesinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Esere konu olan yasaklar dahil olmak üzere toplum fertlerinin dayatmalarla karşı karşıya getirildiği karanlık günlerden hiçbir kalıntı kalmamasını, temel hak ve özgürlüklerin herhangi bir kısıtlamaya tabi olmamasını ve demokratik hukuk devletinin tüm kurumlarıyla birlikte yerleşerek özgürlük karşıtı zihniyetlerin son bulmasını arzu ediyor ve bu eserin yayımında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli üyemiz Av. Muhittin ALİOĞLU'na da şükranlarımızı sunuyoruz.

Av. Ahmet YILMAZ
Hukukçular Derneği
Genel Başkanı

ÖNSÖZ

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, bir dönem ölkemiz tarihine damga vurmuş hak ihlallerine ayna tutmaktadır.

Henüz çiçeği burnunda bir avukatken, “başörtüsü yasağı” nedeniyle üniversite öğrenimleri yarım kalan, öğrenimlerine devam etse dahi kimliği ve özgürlüğü elinden alınan ve çalışma hayatları kesintiye uğrayan yüzlerce kişiye gelen tebligatlar, kimi zaman oluşturulan fiili durumlar, hukuki gerekçe olarak öne sürölen bir-takım usulsöz bildirimler, genelgeler ve kararlarla yürütölen sürece olan tanıklığımı Ekim 1998 tarihini taşıyan bu raporla kaleme almıştım.

Bu rapor, ilk müvekkililerim olan öğrenci, öğretmen ve memurlara uygulanan işlemlere ilişkin süreci, sadece belgelerden alıntı ve hukuki değerlendirmelerle ortaya koyduğum bir rapordan ibaret olup tanık olduğum duygusal durumları ise kapsamamaktadır.

Çalışmanın içeriğini, esas itibarıyla, Türkiye’de 1997- 1998 yıllarında başörtüsü yasağının uygulama şekilleri, dayanak yapıldığı belgeler ve kararlar ile bunların hukuki açıdan değerlendirmeleri teşkil etmekle birlikte; konunun tarihi ve sosyolojik boyutlarına da değinilmiştir.

1998 yılında yazılan bu eser, Ekim 1998’de tamamlanmış orijinal haliyle okuyucunun karşısına çıkmıştır. Hiçbir ilave ya da düzeltme yapmamanın, dönemin ruhunu çok daha iyi yansıttığı düşüncesiyle hareket edilmiştir.

Evet şu anda ülkemizde eğitim ya da çalışma hayatında örtünmeye engel teşkil eden herhangi bir hukuki düzenleme ya da hak ihlali mevcut değil. Ancak; uzun yıllar çok sayıda kişiyi etkisi altına alan bir sürecin detaylarıyla ortaya konulmasının, örtüye ilişkin gelişmelerin bilinmesi ve hatırlanmasında katkı sunacağını düşünüyorum. Yakın geçmiş tarih sahnesinde yaşananların ve adım adım özgürlük yolunda ilerlemenin zorluklarının ortaya konulması, günümüzün temel hak ve özgürlüklerin koruma altında olduğu ortamına ulaşmanın da kolay olmadığını gözler önüne sermektedir.

Diğer taraftan; çok da farkında olmadığımız şekilde, dünyada bir şekilde “başörtüsü yasağı” devam etmekte. Fransa’da hukuk fakültesi mezunu olduğu halde örtüsü nedeniyle avukatlık ruhsatı verilmediği için Türkiye’ye gelip fark derslerini tamamlayarak Türkiye’de avukat olmaya çalışan meslektaşlarımızın varlığı, içinde bulunduğumuz 2022 yılına ait bir örnek.

Bir zamanlar ülkemizde örtüleri nedeniyle yurt dışında, bildikleri dilde öğrenimlerini tamamlamak zorunda kalan tıp fakültesi öğrencilerimiz vardı. Yukarıdaki Fransa örneğinde görüldüğü üzere bugün yine örtülü olduğu için eğitim ya da çalışma hayatına devam edebilmek için ülke değiştirmek zorunda kalan bireylerle karşı karşıyayız.

Bu husus, bir taraftan, “başörtüsü yasağı”nın hala dünya gündeminden ortadan kalkmadığını gösterirken diğer yandan, ülkemizde hukuki ve sosyolojik açıdan kaydedilen ilerlemeyi de ortaya koymaktadır kanaatindeyim. Bugün ülkemiz, öğrenim ve çalışma hayatında kılık kıyafet özgürlüğü yönünden tercih edilen bir pozisyondadır. 1998 yılında öğrenimlerine devam edemediği için Avrupa’nın değişik ülkelerine giderek üniversite öğrenimlerini tamamlamak zorunda kalan doktorlarımız, bugün ülkemiz insanına özgürce hizmet etmektedir.

Yıllar sonra bu çalışmayı tekrar okuduğumda, raporun kaleme alındığı yıllarda örtüye ilişkin özgürlüğüün nasıl ortadan kaldırıldığını bir kez daha hatırladım. Kitabın değerlendirme bölümlerinde de görüleceği üzere hukuki olarak hiçbir engel mevcut olmamasına, hatta kılık kıyafet serbestliğini düzenleyen kanun maddeleri mevcut olmasına rağmen aslında yasak olmayan bir hususun zorlama yorumlarla ve adsız düzenleyici işlemlerle nasıl yasak haline getirildiğini yaşamıştık. O kadar ki; o yıllarda örtünün özgürlüğü imkansız gibi gözükmekteydi.

Ve yıl 2022...Bugünün üniversite öğrencileri, gençleri ve genel olarak toplumun tüm fertleri, örtüye herhangi bir sınırlama getirilmesini imkansız görüyorlar. Bu durum, ülkemiz adına son derece güzel bir gelişme.

Zamanında TBMM bünyesindeki ve yurt dışındaki bazı avukatlara iletilmiş olan, somut durumu ortaya koymasıyla faydası olduğuna inandığım bu rapor, yıllar sonra bu defa yönetiminde olmakla her zaman onur duyduğum Hukukçular Derneği yayını olarak basılmış olup farkındalık oluşturmasına bir katkı sağlamasını umuyorum.

Eserin basımı aşamasındaki maddi, manevi katkılarından dolayı değerli eşim Av. Muhittin Alioğlu’na gönülden teşekkür ediyorum.

Derneğimizin ilk basılı eseri olan “Örtülü Gelişmeler”in yayımlanmasını teşvik eden Hukukçular Derneği Başkanımız Av. Ahmet Yılmaz’a, basımla ilgili prosedürleri takip eden Hukukçular Derneği Genel Sekreteri Av. Hasan Arslan’a ve tashih aşamasında emek veren Hukukçular Derneği Yönetim Kurulu üyesi Av. Havva Kutluay’a da içten teşekkürlerimi sunuyorum.

“Örtü” nün tüm dünyada, “tercih edilmiş” bir yaşam biçimi olarak hak ettiği saygıyla görmesi ve zihinlerde özgürlük dileğiyle...

Av. Işıl Eren Alioğlu
(Şubat 2022, İstanbul)

*Örtülü Gelişmelerden Etkilenmiş Tüm Yol
Arkadaşlarıma...*

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2.maddesinde toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olarak tanımlanan, halkının hemen tamamı İslam dinine bağlı olan Türkiye Cumhuriyeti'nde, kadınların büyük çoğunluğunun, geçmiş yıllardan bu yana başörtüsünü tercih edip kullandıkları hatta başörtüsü ile bütünleşen bir portre çizdikleri görülmektedir. Kurtuluş Savaşı sırasında Türk kadınının başörtüsüne müdahale eden işgal kuvvetlerine karşı verilen mücadeleler, Türk tarihi kitaplarında birer kahramanlık örneği olarak yer almıştır.

Türklerin ilk müslüman oldukları dönemlerden itibaren, Kuran-ı Kerim'de müslüman kadınlar için getirilmiş başörtüsü emrinin Türk kadını tarafından sadakatle uygulandığı ve bu uygulamanın halen devam ettiği bir vakiadır. Ancak; bu sosyolojik vaka, Türkiye'de hukuki ve siyasi alanda başörtüsü konusunda yaşanan tartışmaları engelleyememiştir.

Peki, geçmişte kutsal olarak kabul edilen başörtüsü, neden birdenbire, “masum olmayan, devleti yıkmaya yönelik, siyasi simge niteliği taşıyan bir davranış” olarak görülmüştür? Bu soruya net bir cevap verebilmek mümkün olmamakla beraber, başörtüsü tartışmalarının, Türk kadınının “kamusal alan” denilen, eğitim ve çalışma hayatına adım atmasıyla gündeme geldiğini söyleyebilmekteyiz. Şöyle ki; evet Türk kadını geçmişte de başörtülü idi, fakat, bundan yirmi yıl öncesine kadar, “laik” ideolojiyi benimsemiş devletin kamuya açık bölümünde değildi. Evinde ve sadece kendi özel yaşamında idi. Son yıllarda, üniversite öğrencisi, meslek sahibi, çalışan kadın sıfatlarıyla da toplum hayatında yerini alan Türk kadını için başörtüsü engeli, işte bu andan itibaren başlamıştır.

Laik bir devletin vatandaşı olan Türk kadını, “laik devlette, insanlar da laik olur” şeklindeki yaklaşımın bir ürünü olarak inancını (kendiliğinden gözüküyor olsa dahi) gösteren hiçbir unsur taşımaması, inancın dışı vurumu olan ibadetlerini yerine getirmemesi mecburiyeti altında bırakılan bir fert konumundadır. Türk kadınının yaşadığı başörtüsü probleminin temelinde, laikliğin bireylerle ilgili, bireylere uygulanması gereken, “din ve vicdan özgürlüğü” prensibinin hayata geçirilmeyerek, onun yerine, devletle ilgili olan, “devlet düzeninin herhangi bir dinin kurallarına dayandırılmaması” kısmının bireylere uygulanması yatmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye’de yaşanan başörtüsü sorunu, tarihi, hukuki, sosyolojik açılardan ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada asıl subje, üniversite öğrencileri olmakla beraber, kamu görevlileri ve avukatlar için getirilen başörtüsü yasağı üzerinde de durulmuştur.

A- BAŞÖRTÜSÜ YASAĞININ TARİHİ GELİŞİMİ

a) Hukuki Alanda

Türkiye’de, kamusal alanda, aynı zamanda eğitim alanında başörtüsünün yasaklanması, 1980’li yıllarda başlamıştır.

1981 yılında, Milli Güvenlik Konseyi’nin teşkil ettiği Bakanlar Kurulu’nun 22.07.1981 tarih ve 8/3349 sayılı kararıyla kabul edilen “Milli Eğitim Bakanlığı ile Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık Kıyafetlerine ilişkin Yönetmelik”,¹ ilkökul, ortaokul, lise ve dengi okullar ile yükseköğretim okullarındaki öğrenci, öğretmen ve personelin kılık kıyafetlerini düzenlemiş, birçok ayrıntılı hükümlerle beraber yine ayrıntılı bir düzenleme içerisinde hem erkek hem de kız öğrencilerin okul içinde başlarının açık olacağını ifade etmiştir. 1982 yılında üniversite öğrencileri, bu yönetmelik kapsamından çıkartılmıştır.

¹ RG: 25.10.1982 tarih, 8/5105 sayı

Yine 1982 yılında okullardaki öğretmen ve personel de bu yönetmeliğin kapsamından çıkartılmış ve “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik” kapsamına dahil edilmişlerdir. Bu Yönetmelikte de gerek kadın gerekse erkek kamu görevlileri için “görev esnasında baş daima açık olur” ifadesine yer verilmiştir.

Sonraki yıllarda üniversite öğrencileri için yeni düzenlemeler yapılmıştır. 1985 yılında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’na kabul edilen Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin² 7.maddesi’ne, 1987 yılında bir fıkra eklenmiştir. (h fıkrası).³ Buna göre;

“Yükseköğretim kurumlarının dersane, laboratuvar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünüm dışındaki bir kıyafet ve görünüm dışındaki bir kıyafet ve görünümde bulunmak”, kınama cezasını gerektiren bir disiplin suçu olarak belirlenmiştir.

Maddede genel bir ifade kullanılmasına rağmen, o yıllarda fakültelerdeki uygulamalara baktığımızda, 7/h bendinin, sadece başörtülü öğrenciler için uygulandığını, bu bende dayanarak başörtülü öğrencilere önce kınama, sonra da fiilin her tekrüründe bir üst cezanın verildiğini, bu suretle “Yükseköğretim kurumundan çıkarma” cezasına kadar gidildiğini,⁴ hatta sırf bu bende dayanarak öğrencilerin okula girmelerine engel olduğunu görmekteyiz.

7/h bendinin yürürlüğe girmesinden yaklaşık iki yıl sonra, YÖK, bu fıkraya bir istisna getirmiştir:⁵

² RG: 13.01.1985 tarih, 18634 sayı

³ RG: 08.01.1987 tarih, 19335 sayı

⁴ Danıştay’ın yerleşik içtihatlarına göre, tekrürü nedeniyle bir derece ağır ceza verilirken, işlenen suçun niteliği hangi cezayı gerektiriyorsa bu cezanın bir derece ağırlığı verilebilir; yoksa, her suç işlenişinde önceki cezanın bir üstü ceza verilemez.

⁵ RG: 04.12.1988 tarih, 20009 sayı

“Dini inanç nedeniyle boyun ve saçlar, örtü veya türbanla kapatılabilir”.

Bir yıl sonra ise, 7/h bendi tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.⁶ Böylelikle, artık kılık kıyafetle ilgili bir disiplin suçu da kalmamıştır.

Disiplin Yönetmeliği’nde konu ile ilgili yapılan değişiklikler bundan ibaret olup sonuç olarak, YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin şu an yürürlükte olan halinde, başörtüsü veya başka bir kıyafetin disiplin suçu teşkil ettiğine dair hiçbir hüküm bulunmamaktadır.

Yükseköğretim Kanunu’nda da konu ile ilgili bazı düzenlemeler yapıldığı görülmüştür. İlk olarak;

1988 yılında, 3511 Sayılı kanun ile Yükseköğretim Kanunu’na Ek 16.madde getirilmiştir.⁷ Bu madde hükmü şu şekildedir:

“Yükseköğretim kurumlarında, dersane, laboratuvar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmak zorunludur. Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması serbesttir.”

Bu madde, Anayasa Mahkemesi tarafından Anayasa’ya aykırı bulunarak 07.03.1989 tarihinde iptal edilmiştir.⁸

Son olarak da, 1990 yılında, 3670 sayılı Kanun ile, Yükseköğretim Kanunu’na Ek 17.madde ilave edilmiştir.⁹ Buna göre;

“Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile; yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafet serbesttir ”

⁶ RG: 28.12.1989 tarih, 20386 sayı

⁷ RG: 27.12.1988 tarih, 20032 sayı

⁸ Esas: 1988/1, karar: 1989/12, RG: 05.07.1989 tarih, 20216 sayı

⁹ RG: 28.10.1990 tarih, 20679 sayı

Bu hükmün iptali için Anayasa Mahkemesi'nde dava açılmış, ancak Mahkeme, davayı reddederek Ek 17.maddeyi yürürlükte bırakmıştır.¹⁰ Ek 17.madde halen yürürlükte olup konu ile ilgili tek kanun maddesidir.

b) Fiili Alanda

Türkiye'de başörtüsü az veya çok mutlaka siyasetçilerin ve hukukçuların uğraştığı bir konu olmuştur. 1998 yılına gelene kadar başörtüsü serbest mi yoksa yasak mıydı sorusuna verilecek net bir cevap yoktur. Çünkü, bu konuda hiçbir zaman tutarlı bir durum oluşmamıştır. Başörtülü bireyler, yasaklık ve serbestlik arasında gidip gelmişlerdir. Türkiye'de başörtüsü meselesi, zamana ve mekana göre değişen bir özellik arz etmiştir. Bazen ve bazı yerlerde başörtüsü serbest olurken, bazı zamanlar ve mekanlarda okuldan veya meslektan atılmaya kadar giden yasaklamalarla karşılaşmıştır.

Türkiye'de başörtüsü meselesinin hukuk kurallarınının tamamen gözardı edildiği boyutlara vardığı görülmektedir. Şöyle ki; başörtüsünü yasaklayan hiçbir kanun maddesi mevcut olmamasına rağmen, yetkililer, genel olarak, "kanunlara aykırı" ifadesini kullanarak başörtülü bireylerin eğitim ve meslek yaşamlarını sona erdirmeye çalışmaktadır.

Başörtüsü yasağını "yasalara aykırı" olarak tanımlamanın yanında, başörtüsünün mahkeme kararları ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kararları ile yasaklandığı şeklinde iddialar vardır.

Türkiye'de 1981 yılından itibaren gündem oluşturan başörtüsü meselesi, TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Bakanlar Kurulu, YÖK, ÖSYM, Rektörler Komitesi, Üniversite yönetim kurulları düzenlerinde sık sık tartışma konusu olmuştur. 1981 yılından 1998 yılına gelinceye kadar her sene az veya çok ama mutlaka başörtüsü sorunu yaşanmıştır. Bazı zamanlar, başörtüsü tamamen yasaklanırken, bazı zamanlar genel olarak serbest bırakılmış, fakat; hiçbir

¹⁰ RG: 31.07.1991 tarih, 20946 sayı

zaman tam bir serbestlik ortamı olmamıştır. Başörtüsü meselesinde ülke içerisinde hiçbir zaman tam bir hukuki ve fiili bir birlik ve beraberlik sağlanamadığı gözlenmektedir. Öyle ki; mesela aynı zaman diliminde, bir üniversitede başörtüsü takılabılırken, diğer bir üniversitede takılamamakta, veya başörtüsü ile üniversitelere girilebilirken, örneğin duruşmalara girilememektedir. Hatta, bu konuda, aynı üniversitenin farklı fakültelerinde dahi birbirinden ayrı uygulamalara rastlanabilmektedir. Başörtüsü, dini eğitim veren imam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinde dahi yasak mevzuu olabilmektedir.

Başörtüsü engeli, üniversite giriş sınavlarında ve üniversiteye kayıt aşamasında başlayarak, üniversitede öğrenci olanların derslere, sınavlara, hatta kampüslere, kapalı mekanlara alınmaması, haklarında disiplin soruşturması açılarak okuldan uzaklaştırma cezaları almalarıyla devam etmekte, diplomalarını almaları sırasında da yaşanarak, çalışma hayatının farklı boyutlarında da kendisini göstermektedir.

B- MESLEK HAYATINDA BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI

Türkiye’de başörtüsü yasağı, daha çok kamu kurum ve kuruluşlarında ve avukatlık, doktorluk, öğretmenlik gibi meslekler ve akademik çalışma hayatında görülmektedir.

Başörtülü bir işçi, temizlikçi veya hizmetli çok doğal karşılanırken, başörtülü bir avukatın duruşmalara girmesi “avukatlık mesleğine yakışmayan, meslek onuruna aykırı olan bir davranış” olarak nitelendirilmektedir.¹¹

Aşağıda başörtüsü yasağı ile en çok karşılaşılan meslek alanları ve yasağın hukuki gerekçeleri sıralanmıştır:

¹¹ Türkiye’de yaygın olan bu görüşü son olarak Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Mesut Yılmaz şu sözleriyle dile getirmiştir: (Memurların başörtüsü takip takamayacağı meselesi üzerine) “Hizmetli statüsünde çalışan başörtülü kadınlara hoşgörülü olmalıyız. Aksi takdirde, hizmet ve temizlik işlerini yapacak insan bulamayız.”

a) Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Başörtüsü Yasağı:

Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşlarında başörtülü olarak görev yapabilmek mümkün değildir. Bu yasa, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan bütün meslek mensupları için geçerli bir yasaktır.

Söz konusu yasa, sade memurlardan tutun da milletvekillerine, hakimlere kadar her sınıf ve derecedeki memurlar için geçerlidir. Devlet okullarında görev yapan öğretmenler, devlet hastanelerinde çalışan doktor, hemşire, ebeler, hepsi başörtüsü yasağı kapsamı içerisinde.

Kamu kurum ve kuruluşlarındaki başörtüsü yasağının hukuki dayanağı olarak, 25.10.1982 tarih, 17849 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik gösterilmektedir.

Yönetmeliğin 5.maddesinin, kadın personele ilişkin a bendinde yer alan “Elbiseler temiz, düzgün, ütülü, sade ve normal topuklu, boyalı, **görev mahallinde baş daima açık**, saçlar düzgün taranmış veya toplanmış; tırnaklar normal kesilmiş olur. Pantolon, kolsuz ve çok açık yakalı gömlek, bluz veya elbise giyilmez. Etek boyu dizden yukarı ve yırtmaçlı olamaz. Terlik tipi(sandalet ayakkabı giyilmez)” ifadelerine dayanılarak, başörtülü memurlardan başlarını açmaları istenmektedir.

Başbakan Mesut Yılmaz tarafından 04.02.1998 tarih ve 1778 sayılı Bakanlıklara, oradan da ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtımı yapılan, 1998/9 sayılı Genelge, Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik’i dayanak alarak, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan personelin, devlet memuruna yakışır kılık ve kıyafette olmalarını teminen, personelin kılık ve kıyafetlerinin yöneticiler tarafından sürekli kontrolünü, aksine davranışları tespit edilenler hakkında gerekli cezai müeyyidelerin uygulanmasını, söz konusu yönetmelikte belirtilen usul ve esaslara titizlikle uyulması konusunda yöneticilerin gerekli hassasiyeti göstermesini emretmektedir.

Başlarını açmayan memurlar hakkında disiplin soruşturmaları başlatılmakta, uyarı, kınama, aylık kesimi, kademe ilerlemesinin durdurulması cezaları verilmekte, soruşturmanın selameti açısından görevden uzaklaştırma tedbirleri uygulanmaktadır. Asaleti tasdik olunmamış aday memurlar,başörtüleri sebebiyle meslekten atılmaktadırlar. Sadece başörtüsü sebebiyle meslekten çıkartılan öğretmen sayısı, “elli beş” tir.

Başörtülü memurlar hakkında izlenen diğer bir yöntem ise, onları görev yaptıkları ve ikamet ettikleri yerlerin dışında, kendi görevleriyle bağlantısı bulunmayan hizmet sahalarına “geçici görevlendirme” yolu ile atamalarıdır. 1998 yılı içerisinde çok sayıda başörtülü memurun bu yöntem izlenerek görev yerlerinin değiştirildiği görülmektedir. 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre, yer değiştirme suretiyle atanmaların, hizmetlerin gereklerine, özelliklerine uygun olarak ve ekonomik, sosyal, kültürel ve ulaşım şartları yönünden bir tespit yapılarak, adil ve dengeli bir sistem içinde gerçekleştirilmesi gerekir.(m.72) Ayrıca; yer değiştirme suretiyle yapılacak atamalarda; aile birimini muhafaza etmek bakımından da gerekli tedbirlerin alınması gerekir.(m.72/Ek fıkra) Aynı Kanun'un 62.maddesi'nin Değişik 12/2/1982-2595/4 maddesi'ne göre, görev yeri değiştirilen memura atama emri tebliğ edilince yollukları, derhal ödenir. Hukuki mevzuat, yer değiştirmenin usulünü bu şekilde tespit etmiş olmasına rağmen, başörtülü memurlar hakkında bu usul ve esaslara riayet edilmeyen atamalar yapılmaktadır.

Çok yoğun bir hastanede “ameliyat hemşiresi” olarak çalışan veya “Acil serviste görev yapan iki hemşirenin, (kendi çalıştıkları birimde eleman açığı ve ihtiyacı bulunmasına rağmen), şehir dışında, “İçsu Üretimi Araştırma ve Uygulama Birimi'nde görevlendirilmesi, laborant olan memurların “Orman Fakültesi'ne atanmaları, bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca; görev yerleri değiştirilen başörtülü memurların, aradan iki ay geçmeden tekrar,

bu sefer daha uzak yerlere atanmaları, kendilerine derhal ödenmesi gereken yolluk ve harcırah giderlerinin ödenmemesi gibi durumlar da başörtülü memurların atamalarında görülen usul ve esasa aykırı durumlardır.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından, yükseköğretim kurumlarında çalışan başörtülü memurlar hakkında, Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik hükümlerine uymadıkları iddiasıyla Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin 11.maddesi uyarınca "Yükseköğretim kurumundan çıkarma" cezası verilmesi teklif edilmiş, memurlar bu konuda soruşturma geçirmişlerdir.

Soruşturmanın hukuki sebebi olarak gösterilen, yasadışı eylemleri içeren ve aynı zamanda adli birer suç niteliğindeki suçları içeren 11.maddenin a bendi, ideolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak suçlarını, kamu görevinden çıkarma cezası verilmesini gerektiren haller içerisinde saymıştır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı da, başörtüsü takan memurların ideolojik veya siyasi bir amaç taşıdıkları düşüncesinden hareketle düzen bozdukları suçlamasında bulunmuştur.

Bu konuda açılan disiplin soruşturmalarından bir tanesi "Kamu görevinden çıkarma cezası" ile sona ermiş olup diğer soruşturmalar ise halen devam etmektedir. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde, iki buçuk yıl önce başörtüsü ile yaptığı müracaat kabul edilerek mülakatla işe alınan ve santralde görev yapan bir memur, iki buçuk yılın ardından, "Kılık Kıyafet Yönetmeliği'ne aykırı davranma" suçlaması ile öncesinde hiçbir ceza almadan doğrudan "Kamu görevinden çıkarma cezası" ile cezalandırılmıştır.

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde öğretim elemanı olarak görev yapan Doç. Dr. Sevgi Kurtulmuş, başörtülü olması sebebiyle önce uyarma ve iki yıl süre ile kademe ilerlemesinin durdurulması cezası

ile cezalandırılmış, sonra da kendisine “Görevinden çekilmiş sayılma” cezası uygulanarak üniversitedeki görevine son verilmiştir.

Bütün bunlara ilaveten, 1998 yılı içerisinde başörtülü memurlara “Yıllık izin” hakkının tanınmadığını görüyoruz. Yıllık izinlerini kullanmak üzere, birer dilekçe ile çalıştıkları kuruma müracaat eden memurların dilekçeleri işleme dahi konulmayarak hiçbir gerekçe gösterilmeden yıllık izinleri verilmemiştir. Yıllık iznini kullanmak için kuruma bildirimde bulunan ve dilekçesinin sanki hiç verilmemiş gibi işleme konulmadığı anlaşılan bir başörtülü memur, izin onayı çıkmadan görevinden ayrılma ve göreve gelmeme suçlamasıyla işten çekilmiş kabul edilmiştir.

Türkiye’de, diğer orta öğretim kurumlarından farklı olarak, dini hükümlerin ve Kuran-ı Kerim tilaveti ve açıklamalarının öğretildiği okullar olan imam hatip liselerinde de başörtüsü sorunu yaşanmıştır. Şöyle ki; bu okullarda görev yapan başörtülü öğretmenlerin hepsi hakkında soruşturmalar açılmış, başlarını açmaları istenmiştir. Bazı imam hatip liselerinde ise, soruşturma dahi açılmadan, başörtülü öğretmenler, toplu bir şekilde başka ilköğretim okullarına atanmışlardır. Başörtülü öğretmenlere soruşturma başlatmayan okul müdürleri, görevlerinden alınarak, ilköğretim okullarına öğretmen olarak atanmışlardır.

İmam hatip liselerinde öğrencilere, “meslek dersleri” adı altında, Kur’an-ı Kerim ve Arapça dersleri verilmektedir. Özellikle, Kur’an-ı Kerim dersinin mahiyeti gereği, başı açık bir öğretmen tarafından verilmesi düşünülemeyecektir. Çünkü; Kur’an-ı Kerim okumak bir ibadettir ve ibadetin dinin kurallarına uygun olarak yapılması gerekmektedir. Bunun dışında, bu okullarda, Kuran-Kerim tilaveti, dini hükümler ve bu hükümlere her müslümanın uymasının gerekli olduğu öğretilirken, öğrencilere bunları öğretmesi gereken öğretmenlerin öğrettikleri dinin kurallarına aykırı hareket etmesi, öğretmenin etkisini ve fonksiyonunu azaltacağı gibi, mantık kuralları ile de çelişmektedir. Bu açıklamanın sebebi, Türkiye’nin çeşitli şehirlerindeki imam hatip liselerinde görev

yapan meslek dersleri öğretmenlerinden de başlarını açmalarının istenmesidir. Başlarını açmayan Kur'an-ı Kerim dersi öğretmenleri hakkında soruşturma başlatılmış, disiplin cezaları uygulanmıştır. Diğer yandan, imam hatip liselerindeki Kur'an-ı Kerim derslerinde kız öğrencilerin başlarının örtülü olmasının tamamen serbest olduğuna dair yönetmelik hükmü bulunmaktadır.

b) Avukatlık Mesleğinde Başörtüsü Yasağı

Türkiye'de bulunan başörtülü avukat sayısı oldukça fazladır. Ancak; duruşmalara girmek suretiyle avukatlık mesleğini tam olarak icra edebilen hiçbir başörtülü avukat yoktur.

Bunun sebebi, Türkiye Barolar Birliği tarafından alınan kararlarla, avukatların kılık kıyafetlerinin düzenlenmesi ve başörtülü olarak avukatlık görevini yapmanın disiplin cezasını gerektiren bir suç olarak belirlenmesidir.

1136 Sayılı Avukatlık Kanunu'nda, konu ile ilgili tek hüküm, 49.maddedir. Bu maddeye göre, "Avukatlar, mahkemelere, Türkiye Barolar Birliği'nin belirteceği resmi kılıkla çıkmak zorundadırlar".

Kanun, avukatların resmi kılığını belirleme yetkisini Türkiye Barolar Birliği'ne vermiş, Türkiye Barolar Birliği de, 1.1.1975 tarihli "Avukatların Resmi Kılık Yönergesi" ile, resmi kılığın biçimini oldukça ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Avukatlık cübbesinin renk ve şeklinin tarif edildiği Yönerge'de, belirtilen ebat ve renkteki cübbenin giyilmesi zorunluluğu dışında avukatlara herhangi bir kıyafet mecburiyeti veya yasağı getirilmiş değildir. Avukatlık Kanunu ve genel hukuk prensipleri nazara alındığında, resmi kılık dışında, avukatların kılık kıyafetlerinin düzenlenmesi mümkün görülmemektedir.

C- ÜNİVERSİTELERDE BAŞÖRTÜSÜ YASAĞI

I. Başörtüsü Yasağının Başlıca Uygulayıcısı Konumundaki İstanbul Üniversitesi'nin Tarihi Arka Planı

Türkiye'de "üniversite" denilince akla ilk gelen, İstanbul Üniversitesi'dir. İstanbul Üniversitesi, tarihi geçmişi, ünlü bilim adamları, İstanbul'un her köşesine yayılmış her tür bilim dalındaki sayısı oldukça fazla fakülte ve yüksekokulları, siyasi ve sosyal içerikli olayları, geçmişten kalma binaları ve "üniversite'nin simgesi haline gelmiş Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalma o muhteşem kapısıyla Türkiye'nin ilk, en eski, en büyük ve en köklü üniversitesidir.

İstanbul Üniversitesi'nin 1453 yılında kurulan Fatih Medresesi'nin devamı olduğunu söyleyen bilim adamları bulunduğu gibi, dünyanın en eski fakültesinin İstanbul'da olduğunu söyleyen bilim adamları da vardır.

Hem Osmanlı imparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti zamanında mevcut tek üniversite olan İstanbul Üniversitesi, üniversiteler arasında “başlıca üniversite” olarak Türklerin kaderini de etkileyen bir fonksiyon icra etmiş ve halen bu misyonunu devam ettirmektedir. İstanbul Üniversitesi’nin bu fonksiyonu, başörtüsü yasağında da kendisini göstermiş, İstanbul Üniversitesi’nde başlayan başörtüsü yasağı, dalga dalga diğer üniversitelere de yayılmıştır. Özellikle Anadolu’daki üniversiteler, İstanbul Üniversitesi’ndeki başörtüsü yasağını örnek alarak kendi öğrencilerine de benzer yasaklar uygulamaya başlamışlardır.

İstanbul Üniversitesi’nin bu belirleyici konumu dolayısıyla başörtüsü yasağı, özellikle İstanbul Üniversitesi’nde uygulanan haliyle ele alınmıştır.

II. 1997-1998 Eğitim-Öğretim Yılında Başörtüsü Yasağı

1- Kronolojik olarak:

Başörtüsü yasağı, ilk olarak İstanbul Üniversitesi’nde ve 1997-1998 eğitim-öğretim yılının başlangıcı ve kayıt dönemi olan Eylül 1997’de başlamıştır.

Eylül 1997’de, İstanbul Üniversitesi’nde yaklaşık olarak 2000 başörtülü ve 1000 sakallı öğrencinin, başörtülü ve sakallı fotoğrafları kayıt ve kimlik işlemleri için kabul edilmemiştir.

Bu uygulama sonucunda, başörtülü öğrencilerin çoğunluğu başı açık fotoğraf vermedikleri için okul kimliği ve paso alamamışlardır.

Şubat 1998’de, yine İstanbul Üniversitesi’nde yeni bir uygulama başlatılmış, başörtülü ve sakallı öğrenciler, İstanbul Üniversitesi Rektörü, aynı zamanda, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Cerrahi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu’nun 23.02.1998 tarihli ve 350 sayılı emriyle polis tarafından engellenerek okul bahçesi içine alınmamışlardır.

Sadece başörtülü ve sakallı öğrenciler değil, üniversitelerde kılık kıyafet yasağı getirilmesine karşı çıkan değişik görüş ve inançlardaki yaklaşık 35.000 öğrenci, kıyafet sınırlaması ve tek tip insan modeli oluşturma uygulamasını protesto etmek için yürüyüş yapmışlardır.

Rektörün öğrencilerin kılık kıyafetlerini düzenlemesine çok büyük bir tepki gösterilince, rektör, 26.02.1998 tarih ve 381 sayılı yeni bir emri ile 23.02.1998 tarihli düzenlemenin ikinci bir emre kadar durdurulduğunu açıklamıştır.

Ancak; uygulanması durdurulan talimat, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve İstanbul (Çapa) Tıp Fakültesi ile sağlık meslek yüksekokullarında uygulanmaya devam edilmiştir.

Mayıs 1998’de, başörtüsü yasağının uygulandığı fakülteler arasına Diş Hekimliği Fakültesi de katılmıştır.

Eylül 1998’de, bütün üniversitelerin tatilde olduğu esnada, Çapa Tıp Fakültesi’nin tüm başörtülü öğrencilerine, disiplin soruşturmaları açılmış ve kendilerinden tatil esnasında okula gelerek savunma vermeleri istenmiştir.

Eylül, Ekim 1998’de YÖK’ün üniversitelere gönderdiği “kayıt esnasında verilecek fotoğraflarda baş ve boynun açık olması gerektiği” şeklindeki talimatı üzerine, hiçbir üniversitede başörtülü fotoğraf veren öğrencilerin kayıt işlemleri yapılmamıştır.

Buna ek olarak; bazı üniversitelerde öğrenciler başı açık fotoğraf vermelerine rağmen kayıt olamamışlardır. Çünkü; başı açık fotoğraf verenlerden de, kayıt memuru önünde de başlarını açmaları, hatta harç yatırma esnasında banka memuru önünde dahi başlarını açmaları istenmiştir. Başı açık fotoğrafa ilaveten memurlar önünde kayıt işlemleri esnasında da başını açmaları istenen öğrencilerin, bu isteğe uymamaları halinde ödedikleri harç paraları alınmamış, dekontları verilmemiştir. Harcını yatırmayı başaran öğrencilerden de, okula başı açık devam etmeleri konusunda bir

taahhütname imzalamaları istenmiş, bu taahhütnameyi imzalamayan öğrencilere kendilerine öğrenci kimliği verilmeyeceğine dair ikinci bir yazı okutulmuş ve bu yazıyı imzalamaları halinde kayıtlarının yapılacağı söylenmiştir.

Ekim 1998'de, İstanbul'daki Mimar Sinan Üniversitesi'nde, başörtülü öğrenciler kampüsten içeri alınmamışlar, dolayısıyla kayıtları yapılmamıştır.

11 Ekim 1998'de, İstanbul Üniversitesi'nin başörtülü öğrencileri tarafından düzenlenen, "İnanca Saygı, Düşünceye Özgürlük İçin Elele" isimli organizasyon, bütün Türkiye'de çok büyük bir katılım ile gerçekleşmiştir.

Başörtüsü yasağının uygulandığı ilk yer olan İstanbul Üniversitesi'nin Cerrahpaşa Tıp Fakültesi önünden başlayan özgürlük zinciri, bir insan seli halinde, İstanbul'un Anadolu yakasına, oradan Ankara'ya uzanmış ve iki zincir halinde Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'ya kadar ulaşmıştır. Uzun ve tek bir zincir olarak planlanan eylemde, kimi yerlerde, ondan fazla zincirin yanyana sıralandığı görülmüştür. Zincir hattı dışında kalan İzmir, Manisa, Konya, Bursa, Hatay, Yozgat, Sivas, Erzurum, Van gibi şehirlerde de özgürlük zinciri oluşturularak, Türkiye'de uygulanan başörtüsü yasağı protesto edilmiştir. "Yurt dışında da; Almanya'da, Hollanda'da, Lüksemburg ve Washington'da binlerce kişi elele tutuşarak bu zincire katılmıştır." Binlerce insan elele tutuşarak bu zincire katılmıştır. Medine'de dahi Ravza-i Mutahharada organizasyonu bilenler elele tutuşarak eylemi desteklemişlerdir. Umre çerçevesinde Medine'de buldukları için zincire katılmayanlar, Türkiye'de inançlara saygı duyulmasını, düşüncenin özgür bırakılması için oluşturulan zincirin bir halkası olmuşlardır. 11 Ekim 1998'de binlerce kilometrede, milyonlarca insan, özellikle başörtüsü yasağını protesto etmek için birleşmişlerdir. Halk, başörtüsü yasağına ve diğer yasaklara olan tepkisini, barış ve mutluluk içinde elele tutuşarak göstermiştir.

12 Ekim 1998'de, 11 Ekim Elele zinciri ile ilgili olarak, aralarında Ahmet Taşgetiren ve Abdurrahman Dilipak gibi gazeteci yazarların ve bazı vakıf ve dernek yöneticilerinin de bulunduğu, çoğunluğu kız öğrencilerden oluşan yaklaşık yüz kişi, gece yarısı evlerinden alınarak muhtelif emniyet müdürlüklerine götürülmüş ve gözlem altına alınmışlardır.

13 Ekim 1998'de, Abdurrahman Dilipak ve Ahmet Taşgetiren ile bazı öğrenciler, savcılığa sevk edilerek serbest bırakılırken, gözaltına alınanlardan sekiz kız öğrenci, herhangi bir örgütle bağlantılarının olup olmadığının araştırılması için Terörle Mücadele şubesi'nde sorguya alınmışlardır. Diğer öğrencilerin ise, ilçe emniyet müdürlüklerinde sorgularına devam edilmiştir.

2- Başörtüsü yasağının uygulama alanı:

1997-1998 eğitim-öğretim yılında başörtüsü takmanın kesinlikle yasak olduğu üniversite ve fakülteler ile meslek yüksekokullarından bazıları aşağıda sıralanmıştır:

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi

İstanbul Üniversitesi İstanbul (Çapa) Tıp Fakültesi

İstanbul Üniversitesi İstanbul (Çapa) Diş Hekimliği Fakültesi

İstanbul Üniversitesi Tıbbi Laboratuvar ve Dökümantasyon Sağlık Meslek Yüksekokulu

İstanbul Üniversitesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Sağlık Meslek

Yüksekokulu

İstanbul Üniversitesi Sekreterlik Meslek Yüksekokulu

Antakya Mustafa Kemal Üniversitesi

Trakya Üniversitesi (Bütün fakülteler)

Diyarbakır Dicle Üniversitesi

Çukurova Üniversitesi

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Ege Üniversitesi

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Mimar Sinan Üniversitesi (Fotoğraf yasağı)

3- Başörtüsü yasağının uygulama biçimi

İstanbul Üniversitesi Rektörünün çıkartmış olduğu Genelgede yasağın uygulama biçimi şu şekilde tarif edilmektedir:

“Anayasa, yasa, yönetmelikler, Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile Üniversite Yönetim Kurulu kararları doğrultusunda, (yabancı uyruklu öğrenciler dahil) bayan öğrencilerin başları bağlı olarak (başörtülü olarak), erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmamaları gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilere ait yoklama listelerine, başları bağlı ve sakallı öğrencilerin numara ve adı yazılmamalı, numaraları ve adları listede olmadığı halde, pratik ve dershaneye girip orada bulunmakta ısrar eden öğrenciler uyarılmalı ve dershaneden çıkmıyorsa, isim ve numaraları alınarak, dersin yapılamayacağı kendilerine bildirilmeli ve dershaneden çıkmamakta direniyorlarsa,, öğretim üyesi tarafından durum saptanarak, dersin engellendiği belirtilmeli ve ders yapılmayarak, durum öğrenciler hakkında cezai işlem yapılmak üzere ilgili Anabilim Dalı, Bölüm ve Dekanlığa/ Müdürlüğe ivedi olarak bildirilmelidir”.

Sözkonusu Genelge ile izlenmesi talimatı verilen tutumları şu şekilde özetleyebiliriz:

a) Başörtülü veya sakallı öğrencilerin kendi sınıflarına ait yoklama listesine yazılmaması

b) Ders veya pratiğe giren başörtülü veya sakallı öğrencilerden dershaneyi terketmesinin istenmesi,

c) Dershaneden çıkmayan başörtülü veya sakallı öğrencilerin isim ve numaralarının alınması

d) Dershaneden çıkmayan başörtülü veya sakallı öğrencilere ilgili öğretim üyesi tarafından, dersin yapılamayacağını söylenmesi

e) Yine dershaneden çıkmazlarsa, öğretim üyesi tarafından tutanakla, dersin engellendiğinin belirtilmesi ve ders yapılmayarak, durumun cezai işlem yapılmak üzere ilgili makamlara bildirilmesi.

Öğretim üyesi tarafından gerçekleştirilmesi istenilen bu tutumların hukuki boyutları ise şöyle özetlenebilir:

a) İstanbul Üniversitesi Öğrenci Yönetmeliği'nin 9.maddesi'ne göre; her yıl eğitim-öğretim yılı başından itibaren on beş gün içerisinde öğrenim ücretini (katkı payı) yatırdıklarını ispatlamayan öğrencilerin kayıtları yenilenmez ve bu öğrenciler, derslere, uygulamalara ve sınavlara alınmazlar.

Bu hükümden, derslere, uygulamalara ve sınavlara alınmanın şartının, öğrenim ücretini yatırarak kaydını yenilemek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, bir öğretim üyesinin, sene başında bir yoklama listesi oluşturarak, harcını yatırarak kaydını yenileyen bütün öğrencileri bu listeye yazması gerekmektedir. Öğretim üyesinin, bu şartları yerine getiren bir öğrenciyi yoklama listesine yazmaması hukuki olarak mümkün bulunmamaktadır. Fakültelerde, bu konularla ilgilenmesi gereken birim, öğrenci bürolarıdır.

b) 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu, öğrencilerin disiplin işlemlerinin ancak, Yükseköğretim Kurulu tarafından çıkarılacak bir Yönetmelik ile düzenleneceğini belirtmektedir. Bu hükme dayanarak çıkartılan 13.01.1998 tarihli Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde, disiplin cezalarının hangileri olduğu yazılarak, bu disiplin cezalarının verilmesini gerektiren fiil ve haller tek tek açıklanmıştır.

Bir üniversite öğrencisine, ancak, bu Yönetmelik'te öngörülen sebepler dolayısıyla yine bu Yönetmelik'te öngörülmuş cezalardan biri verilebilir. Öğrencinin disiplin cezasının, aynı zamanda, Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde açıklanmış disiplin usullerine riayet edilerek ve yetkili disiplin kurulları vasıtasıyla verilmesi de şarttır.

Mensubu olduğu sınıfta, ders veya pratiğe giren bir öğrencinin sınıfı terketmesinin istenmesi, bir disiplin cezası niteliğindedir. Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde, "Yükseköğretim Kurumundan Bir Haftadan Bir Aya Kadar Uzaklaştırma Cezası", "Bir Veya İki Yarıyıl İçin Uzaklaştırma Cezası", "Yükseköğretim Kurumundan Çıkarma Cezası" gibi cezalar düzenlenmiştir. Öğrencinin ders veya pratiğe alınmaması, ancak kendisi hakkında bu üç tür cezadan birinin verilmesi halinde mümkündür.

Bu veriler ışığında, belirtilen üç tür disiplin cezasından herhangi birini almamış bir öğrencinin ders veya pratiği terketmesinin istenmesinin hukuken olanaksız olduğu sonucuna varılmaktadır.

Ayrıca; bu disiplin cezalarının verilmesini gerektiren fil ve haller arasında, "başörtülü veya sakallı" olmak gibi bir hal de yer almamaktadır. Dolayısıyla, başörtülü veya sakallı bir öğrencinin okuldan uzaklaştırma sebebiyle dersten çıkartıldığı gibi bir iddia da hukuken dayanağı bulunmayan bir iddia niteliğinde olacaktır.

c) Dershanelerden çıkmayan başörtülü veya sakallı öğrencilerin öğretim üyesi tarafından isim ve numaralarının alınması da, yukarıdaki bilgiler çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir husustur.

d) ve e) Başörtülü veya sakallı bir öğrencinin dersi terketmemesi durumunda, dersi engellediği kabul edilerek öğretim üyesi tarafından dersin yapılmaması meselesinin hukuki boyutu ise şöyledir:

Öğretim üyelerinin görevleri, eğitim -öğretim ve uygulamalı çalışmalar yapmak ve yaptırmak, proje hazırlıklarını ve seminerleri yönetmek, bilimsel araştırmalar ve yayımlar yapmak ve öğrencilere

öğrenimlerinde yardımcı olmak ve rehberlik etmektir. Yükseköğretim Kanunu'nda, öğretim üyelerinin bu görevleri belirlendiği gibi, öğrencilerin disiplin işlerinin kimler tarafından ve nasıl yürütüleceği de belirlenmiştir. Buna göre; öğrencilerin disiplin suçlarından dolayı soruşturma yapılması gerekir ve bu soruşturma fakülte dekanı veya yüksekokul müdürü tarafından doğrudan ya da sevk yoluyla disiplin kurulu tarafından yürütülmelidir.

Kısacası, disiplin soruşturması yapmak ve disiplin cezası vermek, sadece yetkili disiplin kurulları eliyle mümkündür ve sınıfa derse giren öğretim üyesinin böyle bir yetkisi ve görevi bulunmamaktadır.

Aksine; bir öğrenciyi sınıfa almayan öğretim üyesi Türk Ceza Kanunu'na göre suç işlemektedir.

Söyle ki; “Bir kimse, gayrimeşru olarak her türlü eğitim ve öğretim kurumlarına...girilmesine veya orada kalınmasına, kişiler veya eşya üzerinde zor kullanarak veya başkalarını tehdit ederek engel olursa”, “İki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” (TCK m.188/f.6)

Yine Türk Ceza Kanunu'na göre, “Yukarıdaki **fıkra**da (6.fıkra) **gösterilen hal dışında eğitim ve öğretim çalışmalarının** kesilmesine veya ara **verilmesine haksız eylem ve davranışlarıyla** neden olanlara **altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir”**. (m.188/f.7)

Bu hükümlerden, Türk ceza hukuku sistemine göre, bir öğrencinin derse girmesinin, derste kalıp dersi dinlemesinin engellenmesi, dersi terk etmezse dersin yapılmayacağı ve kendisi hakkında cezai işlem yapılacağı şeklinde tehdit edilmesi, bu suretle ders yapılmayarak eğitim-öğretim çalışmalarının kesilmesinin suç teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Yani; bir öğretim üyesi, sadece başörtülü veya sakallı bulunduğu için bir öğrenciyi dersten çıkartırsa da, kendisi dersi yapmayarak eğitim çalışmasına ara verirse de suç işlemiş olmaktadır. Yukarıda ele aldığımız genelgede, öğretim üyesine,

öğrencinin ders düzenini bozup bozmadığına bakılması gibi bir yükümlülüğün getirilmediğini, sadece öğrencinin kıyafetine bakarak böyle bir yöntem izlemesinin istendiğini görüyoruz.

İşin diğer bir boyutu ise, öğretim üyelerine, belirtilen kılık ve kıyafetteki öğrencileri dersten çıkarma, çıkmamaları halinde dersi yapmama ve sınıfı terketme yolundaki emirlerin, Anayasa'nın 137. maddesi'nde yer alan "konusu suç teşkil eden emir"lerden olması ve Türk Ceza Kanunu'nun 311. maddesi'nde yer alan bir cürüm olan "suç işlemeğe alenen tahrik" fiilini oluşturuyor olmasıdır. Bu durumda, Türk hukukuna göre, hem konusu suç teşkil eden emri yerine getiren öğretim üyesi, hem de çıkarttığı genelgede verdiği emirler ile öğretim üyesini aleni olarak suç işlemeğe tahrik eden rektörün cezai ve hukuki sorumluluğu doğmaktadır.

Öğrencinin dersi terk etmemesi halinde öğretim üyesinden istenen, tespit yapılarak, tutanakta, öğrencinin dersi engellediğinin yazılmasıdır. İşte bu "dersi engellemek" kelimesi üzerinde ayrıca durmak gerekmektedir. Şöyle ki; Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde, "başörtülü veya sakallı olmak" veya "derse veya uygulamaya başörtülü veya sakallı olarak girmek ya da dersten çıkmamak" şeklinde bir disiplin suçu bulunmamakta, fakat; derslerin yapılmasına engel olmak, ders ve okul düzenini, huzurunu bozmak, yükseköğretim kurumlarının çalışmalarını sekteye uğratmak gibi disiplin suçları bulunmaktadır. Bu disiplin suçlarının cezaları da, "Bir hafta uzaklaştırma cezası"ndan başlamakta, "Çıkarma cezası"na kadar varmaktadır. Başörtülü veya sakallı öğrencilerin dersten çıkmamaları halinde dersi engelledikleri hakkında tutanak tutulmasının sonuçları açılan disiplin soruşturmalarında kendisini göstermiştir. Başörtülü veya sakallı olarak derse katılmak ve başörtülü veya sakallı olmasına rağmen dersi terk etmemek, hiçbir disiplin suçunu oluşturmadığı için, bu öğrenciler hakkında dersi engellemek, okulun düzenini bozmak ve eğitim çalışmalarını sekteye uğratmak gibi fiillerden soruşturmalar açılmıştır.

4- Disiplin Soruşturmaları:

Önceleri hem başörtülü hem de sakallı öğrenciler hakkında açılan, sonra ise, sadece başörtülü öğrencilere karşı yürütölen disiplin soruşturmalarının soruşturma yazılarından bazı örnekler aşağıya alınmıştır:

“18.02.1998 tarihinde yapılan Kardiyoloji Anabilim Dalı dersine tüm uyarılara rağmen öğrenci kıyafet yönetmeliğine aykırı olarak girmek ve dersin yapılmasına engel olmakla suçlanıyorsunuz”,

“Uygulamalara, ders ve seminerlere kılık kıyafet mevzuatına aykırı olarak girdiğiniz ve derslerin, uygulamaların yapılmasına engel olduğunuz konusunda yapılan şikayetler nedeniyle hakkınızda açılan soruşturma...”

“16.04.1998 tarihli, Prof. Dr. tarafından tutulan tutanağa istinaden, Yüksekokulumuz Tıbbi Laboratuvar 1. sınıf “Genel Mikrobiyoloji” dersinin uygulamasına, daha önce uyarılmanıza rağmen kıyafet yönetmeliğine aykırı bir davranış içinde zorla girmek istemeniz nedeniyle kıyafet yönetmeliğine aykırı davranışta bulunmak fiilinden dolayı disiplin soruşturması açılmış bulunmaktadır”

“.. yazılı sınavına kılık kıyafet mevzuatına aykırı olarak katılma suçu nedeniyle...”

“Kılık kıyafet mevzuatına aykırı eylemlerinden dolayı...”

“... Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyi niş ve Davranışları Yonergesinin 4.maddesi’ne uymamanız nedeniyle...”

“... Aşağıda isimleri belirtilen öğrenciler hakkında, laboratuvar koşullarına uymadıkları ve yapılan uyarıya rağmen laboratuvarları terk etmedikleri gerekçesiyle...”

.. Sınav yapmakla görevli öğretim elemanları tarafından tutulan tutanak uyarınca hakkınızda soruşturma açılmıştır... savunma hakkınızı kullanmak üzere... hazır bulunmanız gerekmektedir..”

“Uygulamalara, ders, seminerlere ve sınavlara kılık kıyafet mevzuatına aykırı olarak girdiğiniz derslerin, uygulamaların yapılmasına engel olduğunuz konusunda yapılan şikayetler nedeniyle..”

Disiplin soruşturmaları sonucu verilen cezalar ve gerekçeleri de örnek olarak şu şekildedir:

(İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü’ne bağlı olarak Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans yapan iki başörtülü öğrenci hakkında) “... 7. 12. 1981 tarihli 17537 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Yükseköğretim Kurumlarında Öğrenci Kıyafet Yönetmeliği’ne aykırı davranışları nedeniyle haklarında açılan soruşturma sonunda YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 6/a maddesi (Öğrenci sıfatının gerektirdiği vekara yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak) gereğince **uyarı** cezası verilmesi uygun görülmüştür”

(İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Laboratuvar Bölümü’nde öğrenim gören başörtülü 22 öğrenci hakkında) “YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 7/e ve 11.maddeleri gereğince **Kınama** Cezası ile tecziyelerine, (Sakallı üç öğrenci hakkında) “Yapılan uyarılar neticesinde sakallarını kestikleri ve derslere bu şekilde devam ettikleri anlaşıldığından herhangi bir disiplin cezası verilmesine gerek bulunmadığına...”

(İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Laboratuvar Bölümü’nde öğrenim gören 19 başörtülü ve üç sakallı öğrenci hakkında) “... Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 8.maddesi (Öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kısıtlamak; yükseköğretim kurumlarının sü-kun, huzur ve çalışma düzenini bozucu davranışlarda bulunmak)

nazara alınarak **Yükseköğretim kurumundan 1 ay süreyle uzaklaştırma** cezası ile tecziyelerine...”

(İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Laboratuvar 2.sınıf öğrencisi (başörtülü) hakkında) “... kızınız .. ‘nın uygulamalı derslere ve sınavlara uyarılmasına rağmen kıyafet yönetmeliğine aykırı şekilde girmek istemesi ve dersi tertememesine istinaden Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 7,8,11 ve 12.maddeleri uyarınca **Kınama ve Yükseköğretim Kurumundan Bir Ay Uzaklaştırma cezası** ile tecziyesine”

(Marmara Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu’nda öğrenim gören başörtülü öğrenciler hakkında) “1997 ÖSYS İkinci Basamak Kılavuzunda özel koşullar ve açıklamalar bölümünde yer alan 24.maddeye uymadığınızdan dolayı... Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 7/e maddesine göre **kınama** cezası ile cezalandırılmanız..”

(Trakya Üniversitesi Tekirdağ Meslek Yüksekokulu’nda öğrenim gören başörtülü öğrenciler hakkında) “...Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesi’nin 4.maddesi’ne aykırı davranışı nedeniyle... YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin (bir kısmı için) 7/a bendine göre (bir kısmı için de 7/e bendine göre) **kınama** cezası ile cezalandırılmasına...”

(Trakya Üniversitesi Tekirdağ Meslek Yüksekokulu’nda öğrenim gören başörtülü öğrenciler hakkında) “Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesi’nin 4.maddesi’ne aykırı davranışları nedeniyle... YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 7/a bendine göre cezalandırılmasına, ancak suç tekrarı nedeniyle, 12.maddeye istinaden 8/a bendine göre... **bir hafta uzaklaştırma** cezası ile cezalandırılmasına...”

(İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi’nde öğrenim gören 14 sakallı, 76 başörtülü öğrenci hakkında açılan disiplin soruşturmaları sonunda) “Kılık kıyafet mevzuatına aykırı şekilde

uygulamalı çalışmalara katıldığınızdan dolayı hakkınızda disiplin soruşturması açılmış ve soruşturma tamamlanmış olup YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 8/a maddesine göre, (bir başörtülü öğrenci için **4 hafta süre ile**, 21 başörtülü öğrenci için **3 hafta süre ile**, 15 başörtülü öğrenci için **2 hafta süre ile**, 37 başörtülü, 2 sakallı öğrenci için **I hafta süre ile**) **Yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma cezası** ile cezalandırılmanız..."¹²

(İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi İngilizce Tıp Bölümü'ndeki üç başörtülü öğrenci hakkında) "03.04.1998 günü yapılan Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları sınavına uyarılara rağmen Kılık Kıyafet Yönetmeliğine aykırı olarak girdiğiniz bildirildiğinden... Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 8/a bendine göre **Yükseköğretim kurumundan bir hafta uzaklaştırma** disiplin cezası verilmesine..."

(İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Dökümantasyon ve Sekreterlik Bölümü'nde öğrenim gören başörtülü öğrenciler hakkında) "... Kılık Kıyafet Yönetmeliğine aykırı olarak sınavlara girmek istemeniz ve sınav salonunu terketmediğinize istinaden ... Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 8/a, e maddeleri gereğince, **kamu kurumundan bir ay süreyle uzaklaştırma** cezası ile tecziyenize..."

(İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi'nde okuyan başörtülü öğrenciler hakkında) "Kılık kıyafet mevzuatına aykırı şekilde uygulamalı çalışmalara katılan ... hakkında ... YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 6/a maddesine göre **uyarma cezası**...."

(İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde öğrenim gören başörtülü öğrenciler hakkında) "... Kılık Kıyafet Yönetmeliğine aykırı olarak derslere ve/veya uygulamalara girdiğiniz bildirildiğinden...Dekanlık ve Rektörlük genelgelerine, Danıştay ve

¹² Bu soruşturmalar sonucunda, sakallarını kesen 12 erkek öğrenci ile başlarını açan 3 kız öğrenci ise, herhangi bir ceza almamışlardır.

Anayasa Mahkemesi kararlarına karşın derslere ve/veya uygulamalara başıörtülü olarak girmeye devam edeceğinizi davranışlarınızla belirttiğinizden Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 6.maddesinin a fıkrası gereğince uyarma disiplin cezası verilmesine...”

Açılan Disiplin Soruşturmaları ile Bu Disiplin Soruşturmaları Sonunda Verilen Disiplin Cezalarının Hukuki Açından Değerlendirilmesi :

Disiplin Soruşturmalarının Usul Bakımından Hukuki Değerlendirmesi:

İdarenin disiplin soruşturmalarını başlatırken izlediği yöntem daha çok “ilan yöntemi” dir. Şöyle ki; öğrencilerin ikamet ettikleri yerlerin adresleri okulda bulunmasına rağmen, öğrencilerin evlerine tebligat yapılmayarak okul panosuna asılan ve toplu olarak öğrencilerin isimleri yazılarak savunma yapmaya çağrıldıkları disiplin soruşturmalarını görmekteyiz. Yine, öğrenciyi savunma vermeye çağıran soruşturma yazılarında, genel ifadeler kullanılarak öğrenciye suçunun ne olduğunun tam olarak açıklanmadığını görüyoruz. Mesela, öğrenciye, “Kılık kıyafet mevzuatına aykırı davranışınız” denilmekte, fakat kılık kıyafet mevzuatından neyin kastedildiği (Tarih ve sayısı ile hangi kanun veya kanunlar) ve aykırı kabul edilen davranışın ne olduğu, bu davranışın hangi hukuki maddeyi ihlal ettiği açıklanmamaktadır. Ya da, “Uygulamalara, ders ve seminerlere kılık kıyafet hükümlerine aykırı olarak girmeniz” denilmekte, fakat, hangi tarihli hangi derse ve ne şekilde girildiği belirtilmemektedir. Bu hususların gereğince açıklanmaması, savunma hakkını kısıtlayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin 16.maddesi'ne göre, hakkında disiplin soruşturması açılan öğrenciye, **atfedilen suçun neden ibaret olduğu**, savunmasını yapacağı tarihten **en az üç gün önce yazılı** olarak bildirilir. Aynı maddeye göre, ancak tebligat yapılmasının mümkün bulunmadığı hallerde ilan edilen tebligat yapılabilir ve soruşturma, öğrencinin kendini gereği gibi savunmasına imkan verecek şekilde yürütülür.

1997-1998 eğitim-öğretim yılında öğrencilere getirilen kılık kıyafet yasakları sebebiyle başlatılan disiplin soruşturmaları, yukarıda belirtilen gereklere riayet edilmeden yürütülmüş, bu sebeple birçok öğrenci hak kaybına uğramıştır. Mesela, ilanı görmeyip savunma vermeye gidemeyen bir öğrenci, savunma hakkını kaybetmiş ve aynı suçtan diğer öğrenciler bir, iki veya üç hafta uzaklaştırma cezası alırken, o, tek başına, dört hafta okuldan uzaklaştırma cezası almıştır. Yine mesela, soruşturma yazısından suçunun ne olduğunu anlayamayan öğrenciler, soruşturma komisyonu önüne çıktıklarında çoğu zaman soruşturmanın genişletilerek yeni suçlamaları içerdiğini görmüşler, bu durumda hem önceden hazırladıkları savunma yetersiz kalmış, hem de yeni iddialar ve açıklamalar karşısında savunma yapmaları için yeni bir süre tanınmadığından, eksik savunma vermek zorunda kalmışlardır. Soruşturma komisyonları, öğrencilerin usule ilişkin itirazlarını kimi zaman dikkate alarak soruşturmaları usulüne uygun bir hale getirmişse de soruşturmaların büyük bir çoğunluğu, şekil, usul ve savunma hakkı bakımından eksik bir şekilde yürütülmüştür.

Disiplin Soruşturmalarının Esas Bakımından Hukuki Değerlendirmesi:

Açılan disiplin soruşturmalarının içeriğini incelediğimizde, esas bakımından da birçok eksiklikler taşıdıkları görülmektedir. Mesela; bazı soruşturmalarda, “kılık kıyafet mevzuatı”, “kılık kıyafet yönetmeliği”, “dekanlık ve rektörlük genelgeleri, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi kararları” gibi somutlaştırılmayan genel ifadelerle suçlamalarda bulunulmuş, bazı soruşturmalarda ise, bu hususlara dahi değinilmemiş, “**Hakkınızda soruşturma açılmıştır. Savunmanızı yapmaya geliniz**” sözleriyle yetinilmiştir. Dikkati çeken diğer bir nokta ise, Türk hukuk düzeninde, “kılık kıyafet mevzuatı” diye bilinen somut bir mevzuatın ve “kılık kıyafet yönetmeliği” diye bir yönetmeliğin bulunmadığıdır.

Türk hukuk sistemine ait Anayasa ve kanunlar incelendiğinde, kılık kıyafetle ilgili olarak şu noktaları tespit edebiliyoruz:

* Şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlükte olan 1982 Anayasası'nda, kılık kıyafet konusunda herhangi bir yasaklama getiren hiçbir hükme rastlanmamaktadır.

* Şu anda Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlükte olan kılık kıyafetle ilgili hüküm içeren kanunlar ise şunlardır:

1) 25.11.1925 tarih ve 671 sayılı “Şapka İktisası Hakkında Kanun”:

Bu Kanunun 1.maddesi ile, TBMM üyeleri ile bütün kamu görevlilerine şapka giyme mecburiyeti getirilmiştir. Kanun, kadınların kıyafetleri konusunda ise herhangi bir hüküm içermemektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkartılmış olması sebebiyle “Devrim Kanunları” şeklinde adlandırılan kanunlardan bir tanesi olan bu kanun, çıkartılış tarihi itibarıyla ayrıcalıklı konuma sahip olması sebebiyle hala yürürlükte olan fakat; uygulama alanından tamamen kalkmış bir kanundur. Hiçbir TBMM üyesi ve kamu görevlisi şapka kullanmadığı gibi, aksine, 1982 yılında çıkartılmış bir yönetmelik gereği, kamu görevlisi erkeklerin başı açık bulunması istenilmektedir.

2) 03.12.1934 tarih, 2596 sayılı “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”:

Bu Kanun ile, ruhanilerin, sportif faaliyette bulunanların, yabancı örgüt mensupları ve Türkiye'de görev yapan yabancı devlet memurlarının kıyafetleri ile ilgili hükümler getirilmiş ve yabancı bir devlete ait siyaset, askerlik ve milis teşekkülleri ile ilgili kıyafet ve aksesuarların giyilmesi yasaklanmıştır. Bu Kanun da, kadınların kıyafetleri ile ilgili herhangi bir hüküm içermediği gibi, kamu görevlileri veya öğrenciler için de hiçbir esas getirmemiştir. Bu Kanun'un uygulama alanı, sadece yukarıda sayılan kişi ve durumlar ile sınırlıdır.

Kılık kıyafet konusunda yürürlükte olan herhangi bir tüzük bulunmamakta, sadece bu konuda yönetmelikler bulunmaktadır. Kılık kıyafetle ilgili hüküm getiren yönetmelikler şunlardır:

1) 22.07.1981 tarihli, 8/3349 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe giren “Milli Eğitim Bakanlığı ve Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık ve Kıyafetlerine ilişkin Yönetmelik”:¹³

1982 Anayasası ile, Yüksek Öğretim Kurumu adıyla bağımsız bir kurum kurularak üniversiteler, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olmaktan çıkarılmış ve özerk bir yapıya kavuşturulmuşlardır. Bunun üzerine, Bakanlar Kurulu’nun 26.11.1982 tarihli ve 8/5663 sayılı kararıyla bu yönetmelikte değişiklik yapılmıştır.¹⁴ 21.maddede yer alan değişiklikle, madde metni, “Bu yönetmelik hükümleri, ilkokul, ortaokul, lise ve dengi okullar için daha önceki yönetmeliklerde giyimle ilgili getirilmiş olan hükümlerin yerine geçer” şeklini almıştır. Değişik metinden, üniversite öğrencilerinin yönetmelik kapsamından çıkartıldığı anlaşılmaktadır. İlk metinde, “yüksekokullar” ifadesi de yer alırken, değişik metinde bu ifade ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca; 20.maddede, yönetmeliğe aykırı davrananlara uygulanacak disiplin cezaları ve yönetmelik hükümleri sayılırken ilk metinde ikinci fıkra olarak yer alan ve yüksekokul öğrencilerine uygulanacak yönetmelik ve disiplin hükümleriyle ilgili kısım değişiklikle tamamen kaldırılmıştır. 21.maddeye paralel bu düzenleme de, üniversite öğrencilerinin yönetmelik kapsamından çıkartılmış olduğunu ispatlamaktadır.

2) 16.07.1982 tarih ve 8/5105 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edilen, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik”:¹⁵

Bu Yönetmelik, devlet memurlarının kılık ve kıyafetleri açısından çok ayrıntılı bir düzenlemeye sahiptir. Etek boylarından,

¹³ 07.12.1981 tarih ve 17537 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹⁴ 24.12.1982 tarih ve 17908 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹⁵ RG: 25.10.1982 tarih, 17849 sayı

ayakkabıların boyalı veya topuksuz olmasına, tırnakların kısa olmasına kadar birçok hüküm içermektedir. Yönetmeliğin 5.maddesi, kadın kamu görevlileri için, görev mahallinde başın daima açık olmasını, erkek kamu görevlileri için ise, bina içinde ve görev mahallinde başın daima açık bulundurulacağını söylemektedir.

Ancak; bu yönetmeliğin üniversite öğrencilerine tatbiki, söz konusu edilemeyecektir. Zira; kamu görevlileri için getirilmiş bazı yükümlülük ve sınırlamaların “**kamu hizmetinden yararlanan**” statüsündeki öğrencilere teşmil edilmesi sureti ile mevzuatın uygulama alanının genişletilmesi mümkün bulunmamaktadır.

Sonuç olarak; kıyafet konusundaki bu iki yönetmelik, üniversite öğrencilerini kapsamına almamaktadır. Buna rağmen, öğrencilere bu mevzuata dayanılarak disiplin soruşturması açılmaktadır. Soruşturmalarda sık sık rastlanılan “kıyafet yönetmeliği” ibaresinden kastedilen, işte bu iki yönetmeliktir. Yine soruşturmalarda geçen, “kıyafet mevzuatı” ifadesi de, kıyafetle ilgili kanun, tüzük ve yönetmelikler olduğuna göre, kıyafet mevzuatı, yukarıda açıkladığımız hukuki metinlerden ibarettir. Türk hukuk mevzuatında, belirtilen hükümler dışında kılık kıyafetle ilgili herhangi bir (sınırlayıcı) düzenleme mevcut değildir. Ancak; mevzuat içerisinde, kılık ve kıyafetin serbest olduğunu açıkça ifade eden bir hükme rastlamaktayız. Üniversite öğrencileri bakımından kıyafetle ilgili bazı sınırlamalar yapılabilmesi şeklinde doğan tartışmaları ortadan kaldırmak amacıyla “kıyafet serbestliği ilkesi” açıkça bir hukuki metin maddesi olarak Yükseköğretim Kanunu’nda yer almıştır. Bu kanuna Ek 17.madde’ye¹⁶ göre, “Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydıyla yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafet serbesttir”.¹⁷

Yukarıda örnek olarak verilen soruşturma ve ceza yazılarında, açılan disiplin soruşturmalarının tamamında, öğrenciye isnad edilen fiil ile cezanın hukuki olarak dayandırıldığı fiilin farklı olduğu

¹⁶ RG: 28.10.1990 tarih, 20679 sayı

¹⁷ Kılık kıyafetle ilgili olarak yürürlükte bulunan kanunlar için bkz. sf. 43

görülmektedir. Mesela; öğrenciye isnad edilen fiil, kılık kıyafet mevzuatına ya da yönetmeliğine aykırı olarak derse girmek iken, cezanın hukuki olarak dayandırıldığı fiil, “Öğrenme ve öğretme hürriyetini kısıtlama, yükseköğretim kurumlarının sükun, huzur ve çalışma düzenini bozma” olmaktadır.

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 65.maddesi, yükseköğretim öğrencilerinin disiplin işlemlerinin, ancak Yükseköğretim Kurulu tarafından çıkarılacak bir Yönetmelik ile düzenleneceğini söylemektedir. Buna göre; yükseköğretim öğrencileri için YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği dışında herhangi bir fiil veya tutumun disiplin suçu olarak kabul edilmesi söz konusu değildir.

YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde “kılık kıyafet yönetmeliğine uymamak”, “kılık kıyafet mevzuatına uymamak” gibi bir disiplin suçu bulunmamasına rağmen,¹⁸ Türkiye'de, üniversite yönetimlerinin, Disiplin Yönetmeliği'nde yer almayan suçlardan dolayı ceza verdikleri ve bunu hemen uygulamaya geçirdikleri görülmektedir. Nitekim, üniversite, soruşturmayı kılık kıyafet üzerine yürütürken, cezayı verirken Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nin yukarıda örnek olarak gösterdiğimiz ve başka suçlar için öngörülmuş maddelerini esas almaktadır.

Bazı öğrencilere kılık kıyafetleri sebebiyle yaz tatili içerisinde verilen “Yükseköğretim kurumundan (bir hafta, iki hafta, üç hafta veya bir ay) uzaklaştırma cezaları”nın, 1998-1999 eğitim-öğretim takvimi başından itibaren uygulanacağı belirtilmiş, daha sonra da okul başında **kayıt yenileme** döneminde cezalar uygulama alanına geçirilmiştir. Bu durum, bir hafta veya bir ay uzaklaştırma cezası alan bir öğrencinin, (cezanın belirli ve sınırlı bir süre içerisinde kayıtlarını yenilemeleri gereken döneme denk getirilmesi sebebiyle) okuldan bir yarıyıl veya bir sene uzaklaştırılmasına yol açmaktadır. Çünkü; kaydını yenileyemeyen bir öğrencinin derslere devam etmesi mümkün değildir. “Yükseköğretim kurumundan bir hafta

¹⁸YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde kılık kıyafetle ilgili hiçbir disiplin suçu bulunmamaktadır.

(veya iki hafta) uzaklaştırma cezası” gibi, kısa süreli disiplin cezaları alan öğrenciler, kayıt yenilemeye geldiklerinde, kayıtlı görevli memurlar, kendilerine, uzaklaştırma cezası almaları sebebiyle okula giremeyeceklerini, dolayısıyla haklarında hiçbir işlem yapamayacaklarını söylemişlerdir.

Önceleri Genelge öğretim elemanları eliyle uygulanmaya çalışılmıştır. Daha sonradan fakülte yetkilileri, kapı görevlileri öğrencileri engellenmiş, son olarak da emniyet görevlileri devreye girmiştir.

Bunun sonucu, önceleri sınıftan çıkartılan öğrenciler, sonradan fakülte binasına alınmamaya başlamışlar, sonunda da okul bahçesine dahi adım atamaz olmuşlardır.

5) Başörtüsü yasağını uygulayanlar:

a) Rektörlerin tutumu

Türkiye’deki tüm rektörler, 13.03.1998 tarihinde Yükseköğretim Kurulu’nda bir araya gelerek “Rektörler Komitesi Toplantısı” adıyla bir toplantı düzenlemişlerdir. Bu toplantı sonucunda Rektörlere “Yükseköğretim Kurumlarında Kılık Kıyafet İle ilgili Mevzuat ve Hukuki Değerlendirmeler” isimli bir kitapçık dağıtılmıştır. Rektörler, özet olarak üniversitelerde başörtüsü takılmayacağını ifade eden bu kitapçığı hem bütün öğretim üyelerine dağıtmış hem de kendileri uygulamaya çalışmışlardır.

Türkiye’de, ilk olarak İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu tarafından uygulanan başörtüsü yasağının en çok dayandırıldığı metin, sadece eski mevzuat ve mahkeme kararlarından oluşan bu metin olmuştur.

b) Öğretim elemanlarının tutumu

Kendilerine gönderilen kitapçık ve verilen talimatlar doğrultusunda hareket eden öğretim üyeleri, yıllardır tanıyıp eğitim verdikleri öğrencilerini derslere kabul etmemeye ve sınıftan çıkartmaya başlamışlardır.

Görevi, eğitim- öğretim çalışmaları ve bilimsel araştırmalar yapmak olan öğretim üyelerinin sınıf kapısında durarak, başörtülü öğrencilerin içeri girmesine fiilen engelleme getirmeleri, sınıftan içeri girmiş olan başörtülü öğrencilere sınav kağıdı dağıtmamaları, dağıtılmış sınav kağıtları varsa, işaretleyerek geçersiz kabul etmeleri, başörtülü öğrenciler sınıfta bulunduğu için ders yapmamaları, sınıfı terk etmeleri, hatta bazı öğretim üyelerinin sınıf içinde, işi hakarete vardırıan konuşmalar yapmaları, özgür bilim ortamında olması gereken öğrenci-öğretmen ilişkilerinin özelliğini büyük ölçüde zedelemiştir.

c) Emniyet görevlilerinin tutumu

Yıllardır görevli oldukları fakültelerde masum öğrenciler olarak sık sık gördükleri, bir nevi arkadaş oldukları başörtülü öğrencilerin fakülte kapısından içeri sokulmaması, derse veya sınava girmişse kolundan tutup zorla dışarı çıkartılması, bunları protesto eden bir faaliyet içerisine girmişlerse coplarla dağıtılmaları emrini alan emniyet görevlileri, ilk zamanlar, kız öğrencilere karşı büyük bir hassasiyet göstermiş, emirleri yerine getirmekte zorluk çekmişlerdir.

Fakat zaman geçtikçe emniyet görevlilerinin tutumunda sertleşme, hatta şiddet görülmeye başlanmıştır.

İstanbul Üniversitesi'nde çıkan olaylarda, birçok öğrenci polis müdahalesi sonucu yaralanmış, tartaklamalar sonucu ezilen öğrenciler olmuştur. Üstü başı, hatta ayakkabısı yırtılan, kendisine küfür edilen, coplanan, üzerine gözyaşartıcı gaz sıkılan, baygınlık geçiren, hastanelerin acil servisine kaldırılan öğrenciler olmuştur.

Cezaevinde bulunan terörist öğrencilerin dahi jandarmalar eşliğinde sınavlara girdiği Türkiye'de, mensubu bulunduğu okulun ders, pratik ve sınavlarına alınmayan başörtülü öğrencilerin kendi sınıflarına girdiklerinde gözaltına alınmaları, savcılıkta ifade vermeleri, başörtülü öğrencilerin yaşadığı hukuka aykırı hareketlerin en bariz örnekleridir.

Ancak, burada dikkati çeken nokta, bayılan öğrencileri kenara taşıyarak daha fazla ezilmelerine engel olanların da yine aynı polisler olmasıdır. İşte bu nokta, Türkiye'nin sosyal bir sorununa parmak basmaktadır. Bireyler, birbirlerine karşı geniş bir tahammül duygusuna sahiptir, birbirlerinin düşüncelerine saygılıdır. Fakat; bu bireyler, zorlama yoluyla birbirlerinin karşısına dikilmektedir.

Peki, bu konuda Türk hukuk düzeni polislere neyi emretmektedir?

Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu'na bakıldığında, polisin, öğrencileri sınıftan çıkartmak, okula almamak gibi bir yetkiye asla sahip olmadığı görülür. Aksine polis, eğitim hakkının engellendiği durumlarda müdahale etmek zorundadır. Polisin yukarıda belirtilen davranışlar içerisine girmesinin sebebi, "Kanunsuz emir" dir diyebiliriz, ki bu hukuka aykırıdır.

Yasal olmayan bir emri yerine getiren polis memuru, görevini kötüye kullanmak suçundan Türk Ceza Kanunu'nun 240.maddesi gereğince 1 ila 3 yıl arası, kişiyi hürriyetinden mahrum etme suçundan Türk Ceza Kanunu'nun maddesi gereğince 1ila 5 yıl arası hapis cezasına çarptırılabilir.

d) YÖK'ün tutumu

1998 Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavı İkinci Basamak Kılavuzu'nda kılık kıyafetle ilgili düzenleme yapılarak sınava başvurunun "baş ve boyun açık" fotoğrafla yapılması gerektiği açıklanmıştır. 1998-1999 eğitim-öğretim yılı başında da, sınavı kazanan öğrencilere YÖK tarafından bir broşür gönderilerek, kılık kıyafetle ilgili olarak kılavuzda yer alan hususlar hatırlatılmış ve bunların üniversitelerde uyulması gereken hususlar olduğu belirtilmiştir.

Kılavuz ve broşürde geçen ibare aynen şu şekildedir:

"Kayıt için gereken 12 adet 4.5x6 (cm) ebadındaki fotoğraflar, son altı ay içinde, önden, başı ve boynu açık, adayı kolaylıkla tanıtabilecek şekilde çekilmiş olmalıdır".

“Yükseköğretim öğrencileri, kılık kıyafet ile ilgili olarak yüksek yargı organları tarafından verilmiş kararlarla oluşmuş bulunan hukuki mevzuata uymak zorundadırlar”.

YÖK, bu ifadelerden sonra, üniversiteye yeni başlayan öğrencileri, bir hukuk devletinde, fertlerin o ülkenin vatandaşı olarak sahip oldukları temel hak ve özgürlükler ile kendi arzularıyla katıldıkları bir kurumda sahip olabilecekleri haklar arasında farklılıklar olabileceği ve o kurumun hukuka dayalı olarak koymuş olduğu kurallara uyma zorunluluğunun bulunduğu konusunda uyarmıştır.

Görüldüğü gibi son olarak YÖK, öğrencilerin üniversitelerde baş ve boyun açık olarak bulunmaları gerektiğini ve bunun kendi istekleriyle girdikleri üniversitenin bir kuralı olduğunu ve bu konuda temel hak ve özgürlükler ile ilgili bir iddiada bulunamayacaklarını ifade etmektedir.

Türk hukuk düzenine göre; YÖK’ün bir kılavuz veya broşür göndermek suretiyle öğrencilerin kıyafetlerini belirleme yetkisi bulunmamaktadır. Öncelikle; kişiye sıkı sıkıya bağlı bir unsur olan kıyafeti, YÖK’ün de ifade ettiği gibi, temel hak ve özgürlükler içerisinde ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre ancak kanunla sınırlanabilir. Bunun dışında kanunla serbestlik getirilmiş bir hususun daha alt düzenleyici normlar veya kararlarla yasak hale getirilmesi de mümkün değildir. Yükseköğretim Kanunu’nun üniversitelerde kılık kıyafeti serbest bırakan Ek 17.maddesi buna açıkça engel teşkil etmektedir. Hukuki durum bu olmakla beraber, uygulamada, üniversitelerin YÖK’ün görüşü doğrultusunda hareket ettikleri de bir gerçektir.

III. 1998-1999 Eğitim-Öğretim Yılı Başındaki Başörtüsü Engeli

Bir önceki paragrafta ifade ettiğimiz hususlar, 1998-1999 eğitim-öğretim yılı kayıt döneminden itibaren uygulama alanına geçirilmiş ve hiçbir başörtülü öğrenci başörtülü fotoğraflarıyla üniversitelere kayıt yaptıramamıştır. Öğrencilerden “baş ve boyun açık” fotoğraf istenmesinin yanında, kayıtlar sırasında da başlarını

açmaları istenmiştir. Başörtütlü öğrenciler, kayıt yaptırmaya gittiklerinde, tek başlarına “Özel görüşme odası” denilen kapalı odalara alınmışlar, burada, “psikolojik danışman” denilen öğretim üyeleri tarafından başlarını açmaları konusunda iknaya çalışılmışlardır. Öğrencilerden, okula baş ve boyunları açık olarak gelecekleri konusunda noter huzurunda taahhütname imzalamaları istenmiştir.

Sonuç olarak; baş ve boyun açık fotoğraf veren öğrencilerin kaydı yapılmış, fakat; kendilerine öğrenci kimlik kartı verilmemiştir. Kimlik kartı sadece kayıt anında başlarını açan öğrencilere verilmiştir. Her üniversitenin kendi yönetmeliğine göre; sınavlara kimlik kartı olmadan girilememektedir. Okul giriş çıkışlarında da kimlik kontrolleri yapılmakta ve kimliği olmayan kişiler, kampüs-ten içeri alınmamaktadır. Bu kurallar karşısında kimliği bulunmayan bir öğrenci, okula kayıtlı olsa da pratik olarak birçok problemle karşı karşıya gelmektedir.

1998-1999 eğitim-öğretim yılı başında İstanbul Üniversitesi’nde 10080 öğrencinin kaydı yapılmış olup bunlardan 204 tanesi başörtütlü öğrencilere aittir. 75.000 öğrenciye sahip İstanbul Üniversitesi’nin verilerine göre, bu yıl kayıt olan ve üniversiteye yeni başlayan başörtütlü öğrencilerin % 57’si, okulda mutlaka “başları açık” olarak bulunmaları gerektiği ve bunun Anayasa Mahkemesi, Danıştay, idare mahkemeleri ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kararları gereği bir zorunluluk olduğu konusundaki telkinler karşısında başlarını açmışlar, % 11.2’si bu konuda düşünmek için zaman istemişler, % 9.7’si ise, başını açmamışlardır. Başını açmayan bu öğrencilere öğrenci kimlik belgesi verilmemiştir.

IV. Başörtüsü Yasağına Karşı Olumlu-Olumsuz Tepkiler

a) İletişim organlarının tutumu

Başörtütlü öğrencilerin eğitim haklarının ellerinden alınmasını görüntülemek isteyen basın mensupları da çoğu zaman öğrencilerine benzer engellemelerle karşılaşmışlardır. Emniyet görevlileri tarafından dövülen, hatta acil servise kaldırılan basın mensupları olmuştur.

Diğer taraftan, başörtülü öğrencilerin eğitim hakları üzerinde durmayarak, onları ve taleplerini “siyasi bir faaliyet” olarak nitelendiren basın mensupları, köşe yazarları da olmuştur.

Hatta, televizyon kanallarından bir kısmı, başörtülü öğrencilerle ilgili haberleri yayınlamama kararı almışlardır. Bu kararı almalarının sebebini, başörtülü öğrencilerin fakültelerine alınmaması ve okuldan uzaklaştırılmaları ile ilgili haberleri -ister olumlu bir yorumla, isterse olumsuz bir yorumla- yayınlamaları halinde, bunun, başörtülü öğrencilerin propagandası olabileceği düşüncesi teşkil etmiştir.

b) Hukukçuların tutumu

Başörtülü öğrenciler, eğitim hak ve özgürlüklerine kavuşabilmek için; hukukçulardan yardım istemiş ve her türlü hukuki yola müracaat etmişlerdir.

Hukukçular, öncelikle ders ve sınav saatlerinde öğrencilere eşlik ederek sınıf kapılarına gitmişler ve öğretim üyelerine, öğrencileri sınıfa almamalarının kanunsuz olduğunu ve bir suç teşkil ettiğini açıklamışlardır. Ancak; bu tutumun hiçbir fayda getirmemesi karşısında, bu fiilleri açıklayan tutanaklar tutulmuş, noter tespitleri yapılmıştır. Tutanak ve tespitlere dayanarak, öğrencilerin eğitimlerini kesintiye uğratan öğretim elemanları hakkında savcılıklara suç duyurusunda bulunulmuş ve idarenin yaptığı eylem ve işlemlerin iptali için idare mahkemeleri nezdinde davalar açılmıştır. Bu davalara, öğrencileri sınıftan çıkartmak yanında onları küçük düşüren öğretim elemanları hakkında açılan ceza davaları da eklenebilir.

c) Siyasetçilerin tutumu

Başörtülü öğrenciler, okullarına alınmamaya başladıktan sonra bütün siyasetçileri, partileri tek tek dolaşmışlar ve sorunlarına bir çözüm bulmalarını istemişlerdir. Ancak; siyasetçiler bu soruna bir çözüm üretememişlerdir. Onlara göre bu sorunun kaynağı, kapatılan bir siyasi partidir. Bu ziyaretleri sırasında öğrenciler, kimi zaman destek bulurken, kimi zaman da eğitimlerine devam

etmek için kıyafet özgürlüklerinden vazgeçmeleri gerektiğini işitmişlerdir.

Aslında TBMM'nin bu sorunu ortadan kaldırmak için nasıl bir çözüm üretmesi gerektiği konusu da tartışmalıdır. Çünkü; Meclis zaten bu problemi 1991 yılında çözmüş ve üniversitelerde kılık kıyafeti serbest hale getiren kanun maddesini yürürlüğe koymuştur. Meclis kanunen yasak olan bir konuyu yine kanun ile serbest kılabilir, fakat; kanuni olarak serbest olan ve bu hususta açık hüküm içeren bir konuda fiili engeller bulunması karşısında Meclisin yeni bir kanun çıkarmasına hukuken bir gereklilik bulunmaması düşündürücüdür.

Diğer taraftan, mayıs ayı içerisinde TBMM İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu, başörtüsünün üniversitelerde "Dine dayalı siyasal ideolojinin simgesi olduğu"nu kamuoyuna duyurmuştur.

Kurul, buna ilaveten, kamu kurumları ile eğitim ve öğretim kurumlarında başörtüsü ile ilgili düzenlemelerin temel hak ve hürriyetlere aykırı olmadığını açıklamıştır.

Bu tür açıklamalar, icrai bir nitelik arzmemesine rağmen, toplum nazarında oldukça önemli bir fonksiyon icra etmekte, başörtülü bireylerin eğitim ve çalışma hayatında olumsuz tutumlarla karşılaşmasına sebep olmaktadır.

Kurulun insan hakları konusundaki görüşlerinin, ancak kanunlara uygun olan şeylerin insan haklarına uygun olduğu şeklinde belirttiği, uluslararası insan hakları standartları ve evrensel hukuk ilkelerinin ise belirleyici olmadığı görülmektedir.

d) Sivil toplum kuruluşlarının tutumu

Başörtülü öğrencilere en büyük desteğin, sivil toplum kuruluşlarından geldiği söylenebilir. Dernekler, vakıflar, insan hakları örgütleri, eğitim hakkının hiçbir ayrıma tabi tutulmadan herkese, eşit bir şekilde sağlanması söylemini sürekli olarak dile getirmişlerdir. Fakat ne yazık ki; her kesimden ve her görüşten geniş bir

yelpaze teşkil eden bu kuruluşların desteği, öğrencilerin okullarına geri dönmelerine yetmemiştir. Çünkü; Türkiye’de, sivil toplum kuruluşlarının çok fazla bir etkinliği bulunmamaktadır.

Türkiye’de, örneğin Avrupa’da olduğu gibi sivil toplum kuruluşlarının, karar mekanizmaları üzerinde etkili oldukları görülmektedir.

e) Diyanet İşleri Başkanlığı’nın tutumu

Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, yayınladığı kararlar ve kendisine müracaatla başörtüsünün İslam dininin bir emri olup olmadığını soran kişilere karşı verdiği cevabi yazılarda, başörtüsünün İslam dininin kesin bir emri olduğunu belirtmiştir.

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından, “Tesettür” konulu, B.02.1.DİB.0.10/212 sayılı, 6 karar no’lu ve 03.02.1993 tarihli kararda, Kur’an-ı Kerim’in Nur Suresi’nin 31.ayelinde geçen,

“Mü’min kadınlara da söyle: ... başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar” ifadesi dayanak olarak alınmış, “örtünme” konusu geniş bir şekilde ele alınarak, sonuç kısmında şu fetva verilmiştir:

“Kadınların, başörtülerini, saçlarını, başlarını, boyun ve gerdanlarını iyice örtecek şekilde yakalarının üzerine salmaları, dinimizin; Kitab, sünnet ve İslam alimlerinin ittifakı ile sabit olan kesin emridir. Müslümanların bu emirlere uymaları, dini bir vecibedir.”

1980 yılında da, Milli Eğitim Bakanlığı’nca imam hatip liselerinde okuyan kız öğrencilerin kıyafetleri konusunda Devlet Başkanlığı makamından görüş istenmiş, devlet başkanlığı da görüşünü tespit etmek için Din İşleri Yüksek Kurulu’ndan mütalaa istemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından verilen “İmam Hatip Liselerinde Okuyan Kız Öğrencilerin Kıyafetleri” konulu, 30.12.1980 tarih ve 77 no’lu kararda, gerek fıkhi,

gerekse tarihi olarak “başörtüsü” nün temelleri üzerinde durulmuş, din ve vicdan hürriyetinin, dinin emir ve yasaklarını hiçbir baskıya uğramadan yerine getirebilme hürriyeti olduğundan hareketle, başörtüsü takmanın, din ve vicdan hürriyetinin ve devletin, kişilerin dini inanç ve kanaatlerine saygılı olması, bunları baskı altına alması, devletçe fertlere tam bir din ve vicdan hürriyeti tanınmasını gerektiren laiklik ilkesinin tabii bir sonucu olduğu ifade edilmiştir.

Kararda, Müslüman hanımların başlarını örtmelerinin, belli bir zümrenin sonradan ortaya çıkardığı bir adet veya işaret değil, İslam dininin bir hükmü olduğu, bu emirlerin bir gereği olarak kadınların örtünmesinin Türk milletinin bir örfü haline geldiği, Türkiye’deki hanımların çoğunluğunun başlarını örtmesinin de bunun bir delili olduğu açıklanmıştır. Kararda, ayrıca, genel ahlaka aykırı bir durum olmadıkça, kişinin örtünmesi veya örtünmemesinde, başkaları için bir zararın sözkonusu olmadığı, ister dini, ister estetik, isterse başka amaçlarla olsun, kişilerin kılık ve kıyafetlerine hiçbir sınırlama getirilemeyeceği ve bu konuda herhangi bir müdahale düşünüle-meyeceği belirtilmiştir.

Kararda üzerinde durulan bir husus da, Milli Eğitim Bakanlığı yazısında, kadınların örtülü kıyafetlerinin “Atatürk ilkelerine tamamen aykırı” olduğu ifadesidir. Genel ahlaka ve kanunlara aykırı olmayan her tür kadın kıyafetinin, Atatürk devrim ve ilkelerine de aykırı olmadığını söyleyen Din İşleri Yüksek Kurulu, Atatürk’ün şu sözlerine yer vermiştir:

“Eğer kadınlarımız, şer’in tavsiye ve dinin emrettiği bir kıyafetle, faziletin icabettiği tavr-u hareketle içimizde bulunur, milletin ilim, sanat, içtimai hareketlerine iştirak ederse, bu hali, emin olunuz, milletin en mutaassıbı dahi takdirden men-i nefis edemez.”

Kurul, Atatürk’ün müslüman Türk kadınının kıyafeti konusunda benimsediği bu fikirlerine aykırı hiçbir sözüne rastlanmadığı gibi, devrim kanunlarında da kadın kıyafetiyle ilgili hiçbir hükmün bulunmadığını söylemektedir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'na göre, Atatürk'ü ve ilkelerini, dinimizin kadın kıyafetiyle ilgili hükümlerine karşı göstermek, memleketimizin ilkeleri ve Atatürk ilkelerinin benimsenmesi açısından son derece sakıncalı bir tutumdur. Müslüman Türk vatandaşları, “ Ya Allah'ın emri, ya Atatürk ilkeleri” şeklinde son derece vahim bir tercihle karşı karşıya bırakılmamalıdır. Örtünmek, dinin bir emridir ve Atatürk, dinimizin en son ve mükemmel din olduğunu çeşitli vesilelerle bir çok defalar ifade etmiştir.

Kurul, genel olarak müslüman kadının örtünmesi ile ilgili bu bilgileri verdikten sonra, imam hatip liselerinde okuyan kız öğrenciler için şu özel açıklamaları yapmıştır:

İmam hatip liselerinde Kur'an-ı Kerim'in usulüne uygun olarak tilaveti yanında, bu okullardaki eğitim ve öğretimin bir gereği olarak dini hükümler de öğretilmekte ve bu hükümlere her müslümanın uymasının gerekli olduğu anlatılmaktadır. Sözü edilen eğitim ve öğretim kurumlarında, dinimizin kadınların örtünmeleriyle ilgili hükümleri de tabiatıyla öğretilecektir.

Bu durumda, bir taraftan, müslüman kadınların örtünmelerinin dinen zorunlu olduğu öğretilirken, diğer yandan müslüman kızların başlarını açmaya zorlanmaları, izahı kabil olmayan bir ilişki olacağı gibi, onların vicdanında da son derece olumsuz etkiler meydana getirecektir. Diğer taraftan, imam - hatip liselerimizde Kur'an-ı Kerim öğretimi, temel dersler arasında yer almaktadır. Kur'an-ı Kerim okumak bir ibadettir ve ibadet esnasında Allah'ın emirlerine tam bir itaat halinde olmak gerekir. Kız öğrencilerin, yaptıkları bir ibadeti, başı açık halde yapmaya zorlanmaları, onların vicdanına açık bir baskı teşkil eder. Ayrıca; Din İşleri Yüksek Kurulu'na göre; imam hatip liseleri gibi dini öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin ve onların velilerinin vicdanlarına yapılacak baskıların okul-veli-öğrenci ilişkilerini olumsuz yönde etkileyeceğinde şüphe yoktur; çünkü; sözü edilen eğitim ve öğretim

kurumlarına çocuklarını gönderen veliler, çocuklarının öğrenimlerini dini hükümlere uygun olarak yapmalarını ve onların dini emirlere riayetkar olarak yetişmelerini istemektedirler.

Sonuç olarak; Din İşleri Yüksek Kurulu, İmam- Hatip Liselerinin yönetmeliğinde, İslam dininin müslüman kadınların örtünmesiyle ilgili hükümlerine aykırı, anayasamızın tanıdığı kişinin temel hak ve hürriyetlerini zedeleyici ve sözü edilen okulların yönetim, eğitim ve öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyici nitelikte hükümlerin yer almasının uygun olmayacağı mütalaasını vermiştir.

f) Öğrenci velilerinin tutumu

Öğrenci velilerinin tutumu konusunda ikili bir ayırım yapabiliriz. Kimi veliler, çocuklarıyla beraber okulun önüne gelerek öğrencilerin sınıflarına alınmaları için çaba verirken, kimi veliler de kızlarının ne şekilde olursa olsun eğitimlerine devam etmeleri ısrarında bulunmuşlardır.

Öğrencilerden bir bölümü inanç hürriyetlerinden ve kıyafet özgürlüklerinden tamamen vazgeçerek okula devam etmeleri konusunda yoğun bir aile baskısıyla karşı karşıya kalmışlardır. Aile baskısıyla karşılaşan öğrencilerin durumu ayrı bir önem arz etmektedir. Çünkü; bu öğrencilerin içine düştüğü ikilem, onları bir bunalım yaşamaya itmiştir. Eğitimleri ve inançları arasında bir tercih yapmak zorunda bırakılan öğrenciler, ya eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalmışlar ya da temel hak ve özgürlüklerinden vazgeçerek, kişiliklerini zedeleyen ve kendilerine olan saygılarını azaltan bir durum içerisine sokulmuşlardır.

g) Halkın tutumu

Özellikle tıp fakülteleri ve sağlık meslek yüksekokullarında uygulanan başörtüsü yasağı, bu fakülte ve yüksekokulların devlet hastaneleri içerisinde yer alması sebebiyle hastaların haklarını ihlal eden olayların yaşanmasına sebep olmuştur.

Mesela, İstanbul Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi'nde, sırf başörtülü öğrenciler sınavlarına girmeye çalıştıkları için, sınavlar zamanında yapılmamış, Dekanlık tarafından yeni bir sınav takvimi belirlenmiş, bu yeni sınav süresinde **hasta muayeneleri iptal edilmiştir**.

Komik, ama bir o kadar da acıklı olan diğer bir durum, başörtülü öğrencilerle başörtülü vatandaşların ayırt edilememesi dolayısıyla başörtülü hastaların da hastane kapısından içeri alınmaması olmuştur. Bu sebepten, kendilerine verilen muayene tarihine göre şehir dışından fakülte hastanesine gelen hastaların muayene hakları dahi ihlal olunmuştur.

Türkiye'de halk arasında "başörtüsü takma geleneği" bulunmaktadır ve bu gelenek çok yaygındır. Halk, başörtüsünü hiçbir zaman yadırgamamakta, hatta buna saygı duymaktadır. Türk insanına göre, başörtüsü, dinlerinin olduğu kadar, Türk kültür mirasının da önemli bir parçasını teşkil eder. Kurtuluş Savaşı sırasında Türk kadınının başörtüsünün korunması için verilen mücadeleler, tarih sayfalarına geçmiş ve onu halkın nazarında biraz da kutsal kılmıştır.

Başörtülü öğrencilerin derslere alınmaması üzerine, öğrencilerin inanç özgürlüğü için toplanan milyonlarca imza, Türk halkının bu konudaki görüşünü yansıtmıştır. Fakat; halkın bu konudaki fikri asıl, 11 Ekim 1998'de, bütün Türkiye'de elele tutuşarak tepkisini belli etmesi ile ortaya çıkmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından "yasadışı", "izinsiz gösteri" olarak ilan edildiği için pek fazla bir katılımın olmayacağı düşünülen, başörtülü öğrencilerin düzenlediği "İnanca Saygı, Düşünceye Özgürlük İçin Elele" zinciri, binlerce kilometre tutan yollar üzerinde başörtüsü yaşağını protesto eden milyonlarca insan tarafından oluşturulmuş ve Türk halkı, bir bayram havası içerisinde elele tutuşarak, dostluk, kardeşlik ve barışın tablosunu çizmiştir. "Elele zinciri", bugüne kadar Türkiye'de düzenlenen en büyük katılımlı eylem olduğu gibi, dünyadaki en büyük "sivil itaatsizlik" örneklerinden biri olarak da tarihe geçmiştir.

h) Uluslararası düzlemde yabancıların tutumu

Amerika Birleşik Devletleri, Dışışleri Bakanlığı eliyle her yılın ilk ayları içerisinde yayınladıkları insan hakları raporunda Türkiye’de devlet daireleri ile yükseköğretim kurumlarında uygulanan başörtüsü yasağının kesinlikle yer alacağını açıklamıştır.

Türkiye’de öğrenim gören başörtülü öğrencilerin yaşadıkları zorlukları, öğrencilerin internet sayfasından öğrenen yabancılar, öğrencileri, düzenledikleri çeşitli konferanslara davet etmişlerdir.

Başörtülü öğrenciler, bu doğrultuda, 7-9 Ağustos 1998 tarihleri arasında Washington’da düzenlenen 2.Uluslararası İslam Birliği Konferansı’na katılmışlar ve dünyanın dört bir yanından 5.000 kişi civarında katılımın olduğu bu konferansta, “eğitim ve gençlik”, “kadın” ve “insan hakları” konulu konferansların her birinde tebliğler sunarak başörtüleri sebebiyle eğitim ve öğretim haklarının ellerinden alınmasının, hem anayasanın hem de temel insan haklarının ihlali anlamına geldiğini ifade etmişler ve tamamen hukuk çerçevesi içerisinde kalarak bir insan hakları ve sivil özgürlükler mücadelesi verdiklerini anlatmışlardır. Konferans haricinde, çeşitli, gazeteler, radyolar, organizasyonlar, öğrenci dernekleri ve insan hakları örgütleri ile de görüşen öğrencilerle yapılan röportajlar ve haberler, iletişim organlarında yer almış, Türkiye’deki başörtüsü sorunu bu kuruluşlardan bazılarının networküne alınarak internet aracılığıyla binlerce kişi tarafından takip edilme olanağına sahip olmuştur.

Konferans ve bağlantılı görüşmelerde, başörtüsü yasağının, İnsan Hakları Evrensel Beynamesi ve Türkiye’nin imzaladığı uluslararası anlaşmalara aykırı bir eğitim ve insan hakları ihlali olmasının yanında, aynı zamanda, bir kadın hakları sorunu olduğuna dikkat çekilmiş ve bu uygulamanın, müslüman kadını toplumsal ve ekonomik hayattan uzaklaştırıp evine mahkum etmeyi amaçladığı sonucuna varılmıştır. Türkiye gibi müslüman bir ülkede,

başörtülü öğrencilerin üniversitelere alınmamasını kavrayamadıklarını söyleyen katılımcılar, bu sorunu gündemlerine taşıyacaklarını ve kamuoyuna duyurmaya çalışacaklarını söylemişlerdir. İnsan hakları kuruluşları, özellikle, Human Rights Watch temsilcileri, Türkiye’yi yakından takip etmekle birlikte, başörtüsü ve dini özgürlükler konusunun, kendileri için yeni bir sorun olduğunu, öğrencilerin aktardığı bilgilerin, ilgili komisyonlarda görüşüleceğini ve en kısa sürede gözetleme çalışmalarına başlayacaklarını dile getirmişlerdir.

Avrupa Konseyi tarafından 1-4 Eylül 1998 tarihlerinde, BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 50.yıldönümü kutlamaları çerçevesinde Strasbourg’da düzenlenen “Evrensel Beyannameden Elli Yıl Sonra İnsan Haklarını Koruma Etkisi” isimli konferansa da katılan öğrencilerin, Avrupa Konseyi’nden eğitim alanında ayrımcı uygulamalara son verilmesi ve öğrencilerin, dini inançlarına ve kişisel tercihlerine göre giyinebilmeleri noktasındaki talepleri, NGO (Sivil Toplum Kuruluşları) Forumu’nun Avrupa Konseyi’ne önerilerini içeren sonuç raporuna şu ifadelerle girmiştir :

“Eğitim hakkı ve eğitimden yararlanabilme hiçbir ayırım gözetmeksizin garanti altına alınmalıdır”, “(...) Sınıf, cinsiyet, din, dil temeline dayalı her tür ayrımcılık yasaklanmalıdır.”

Resmi Forum sırasında, “Kadın haklarının uygulanması” konusunda söz alan öğrenciler, dünyanın pek çok yerinde kadınlara değişik alanlarda ayrımcılığın uygulandığını, Türkiye’de, kişisel tercihin ve inancın bir gereği olan başörtüsü nedeniyle ayrımcılığın yapıldığını, bunun sonucu olarak da en temel haklar olan inancı yaşama ve eğitim arasında tercihe zorlandıklarını anlatarak Avrupa Konseyi’nden, bu konuda görüşünü ve konumunu tam olarak belirlemesini talep etmişlerdir.

Katılımcılar, öğrencileri onaylar tarzda açıklamalar yapmışlar, mücadelelerinden dolayı kendilerini tebrik ederek, devamlı dayanışma ve irtibat halinde olmayı istemişlerdir.

Öğrenciler, Avrupa ülkelerini tek tek dolaşarak çeşitli platformlarda sorunlarını dile getirmişler ve bu konuda büyük bir kamuoyu elde etmişlerdir. Son olarak; 11 Ekim 1998'de, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ve Amerika'nın başkenti Washington'da elele tutuşan insanlar, başörtülü öğrencilere en anlamlı desteği vermişlerdir.

V. Başörtüsü Yasağının Hukuki Boyutu

a) Başörtüsü yasağının insan hak ve hürriyetleri açısından değerlendirilmesi

Anayasa'nın 13.maddesine göre, temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna aykırı olmamak kaydıyla ve ancak kanunla sınırlanabilir.

Eğitim ve öğretim hakkı ve inanç hürriyeti başta olmak üzere temel hak ve hürriyetleri kısıtlayan ve giderek ortadan kaldıran Genelgenin uygulanması, Anayasa'nın 13.maddesini açıkça ihlal etmiştir.

Başörtüsü yasağı ile, kamusal yetki, kamu yararı dışında kullanılmıştır. Öğrencilerin kılık kıyafet şekillerinin kamu düzeni ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Öğrenciler, başörtüleri ile ne okulun düzenini bozmakta ne de başkalarının hakkına tecavüz etmektedirler. Zaten, kılık kıyafet fiil değil, bir durumdur. Eşyanın tabiatı gereği sadece kıyafet tarzı ile düzen bozulması mümkün değildir.

Üniversite yönetimleri tarafından yapılan değerlendirmelerin çoğunda, başörtülü öğrencilerin ders ve okul düzenini bozduğu ifade edilmektedir. Okulun düzeni ile kılık kıyafet konularının birbirinden tamamen bağımsız konular olması, idarenin, üniversitelerde başörtüsünü yasaklayan herhangi bir hukuki metin maddesi bulunmaması karşısında, başörtülü öğrencilerin sırf başörtüsü takarak sınıfta bulunmalarını ders düzeninin bozulması olarak değerlendirmesi, şahsi ve siyasi görüşlerin yönetime yansıtıldığının göstergesidir.

1- Eğitim hak ve hürriyeti açısından başörtüsü yasağı Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukuna göre:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 90.maddesi hükmü gereği, 18.05.1954 tarihinde "onaylama" ile Türkiye'nin iç hukukuna girerek yürürlük kazanmış olup Türkiye için kanun hükmündedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 Numaralı Protokol'ün 2.maddesine göre, kimse tahsil etmek hakkından mahrum bırakılamaz ve devlet, eğitim ve öğretim faaliyetini yerine getirirken, bireyin ve ailesinin dini ve felsefi inançlarına saygılı olmak mecburiyetindedir. Bu madde ile sözleşme, kişiye, "izlenen eğitimden yararlanma olanağı" nı tanımış, "öğrenim hakkının, devletçe engellenemeyeceği" hususunu güvence altına almıştır.

Kişinin kendisinin ve muhtemelen ailesinin, dini ve felsefi inancının bir görünümü olan kıyafeti giyen öğrenciyi, ders ve sınavlara almamak, onu tahsil etmek hakkından mahrum bırakmak demektir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre:

Anayasa'nın 42.maddesi, kimsenin eğitim ve öğretim hakkından mahrum bırakılamayacağını ve eğitim ve öğretim faaliyetlerinin her ne suretle olursa olsun engellenemeyeceğini hükme bağlamıştır. Başörtülü öğrencilerin eğitim ve öğretim hakkından mahrum bırakılması, birdenbire, bugüne kadar sürdürdükleri eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam etmelerinin engellenmesi, hem temel hak ve hürriyetlerin kısıtlanması noktasında hem de Anayasa'ya aykırı karar alınamayacağı ve uygulanamayacağı noktasında bir hukuka aykırılıktır.

2- Din ve vicdan hürriyeti bakımından başörtüsü yasağı Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukuna göre:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9.maddesi'nde, açık olarak, her bireyin alenen veya hususi tarzda, tek başına veya

toplularak ibadet, ayin, dini öğretim ve pratikleri korunmaktadır. Üniversitelerde yasaklanan başörtüsü dini bir pratik olup dini inancın bir çeşit vasıtasıdır. Dini inançları ve bireysel ahlak anlayışına göre bir kıyafet giyen kişiyi, bu kıyafetini değiştirmeye ve hukuki dayanağı bulunmayan keyfi bir kıyafet yasağına uymaya zorlamak, uymadığı takdirde, başta eğitim ve öğretim hakkı olmak üzere yasal haklarını elinden almak, 9.maddenin ihlalidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre:

Anayasa'nın 24.maddesinde "din ve vicdan hürriyeti" başlığı altında, herkesin vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, ibadet, dini ayin ve törenlerin serbest olduğu vurgulanmıştır. Yine aynı maddeye göre, kimse dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

3- Özel yaşamın dokunulmazlığı bakımından başörtüsü yasağı

Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukuna göre:

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8.maddesi'nde, her şahsın özel hayatına hürmet edilmesi hakkına malik olduğu belirtilmekte ve özel hayata müdahale teşkil eden tutum ve davranışlar yasaklanmaktadır.

Okullardaki eğitim ve öğretim alanında alınan tedbirler hususunda da öğrencinin kişiliğinin bir parçası olan ve onunla manevi bir bütünlük arzedenden kıyafetine saygı gösterilmesi gerekir.

Özel hayata müdahale teşkil eden kılık kıyafet yasağı ve bu yasağın sonucu başörtülü öğrencilerin öğrenimlerine devam etmelerinin engellenmesi, Sözleşmenin 8.maddesinin 1.fıkrasının ihlalidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre:

Anayasanın 20.maddesi'ne göre, herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir.

4- Ayrımcılık yasağı bakımından başörtüsü yasağı

Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku'na göre:

Üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağı, aynı durumda ve konumda olan bireyler(öğrenciler) arasında, sözleşmede açıkça tanınan eğitim hakkının kullanılmasında farklı muamele yapmış olmakla, 14.maddede düzenlenen “Dini inanç nedeniyle ayrımcılık yapma yasağı”na aykırı hareket etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre:

Anayasanın 10.maddesi'ne göre, herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir; devlet organları ve idare makamları, bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Öğrencilerin dini inançları gereği başörtüsü takmaları, onların diğer öğrencilerden ayırt edilerek farklı bir muameleye tabi tutulmaları, hatta sırf bu sebeple diğer öğrencilerle eşitlik içerisinde kamu hizmetinden yararlanmalarının engellenmesi, Anayasa' nın ihlali olarak gözükmektedir.

b) Başörtüsü yasağının yürürlükteki mevzuata göre değerlendirilmesi

Üniversiteler, başörtüsü yasağını kendi bünyelerinde Rektörlük veya Senato eliyle çıkartmış oldukları genel düzenleyici işlemlere dayanarak uygulamaktadırlar. Başörtüsü yasağının başladığı üniversitenin İstanbul Üniversitesi olması münasebetiyle biz burada özellikle İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından çıkartılan “Başörtülü veya sakallı öğrenciler” konulu Genelge üzerinde duracağız.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından çıkartılan 23.02.1998 tarihli Genelgede öğrencilerin kılık kıyafetleriyle ilgili olarak yasaklayıcı hükümler getirilmiş, bu yasaklara uymayan

öğrencilerin ders, staj ve uygulamalara alınmamaları gerektiği bildirilerek bu şekilde derse giren öğrencilerin varlığı halinde öğretim üyesi tarafından dersin yapılmamasını zorunlu kılmıştır.

*Türk hukuk mevzuatında, üniversite öğrencilerinin kılık kıyafetiyle ilgili tek hüküm, 1990 yılında 3670 Sayılı Kanunla Yükseköğretim Kanunu'na ilave edilen Ek 17.maddedir.

Hakkında iptal davası açılan ve Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmeyen bu kanun maddesi, yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafetin serbest olduğunu hiçbir tereddüde yer bırakmayacak şekilde vurgulamaktadır. Bu maddeye göre, "Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile; yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafet serbesttir".

TBMM tutanaklarında, Ek 17.madde'nin, başörtüsünü serbest bırakmak için çıkarıldığı belirtilmektedir.

Ek 17.maddenin varlığı, Genelgeyi iki bakımdan hukuka aykırı kılmaktadır. Şöyle ki; bu madde hükmü gereği ancak yürürlükteki kanunlara aykırı olan kılık kıyafet tarzlarına müdahale edilebilir. Oysa ki; ülkemizde yürürlükte olan kanunlardan hiçbirisinde başörtüsünü yasaklayan bir hüküm mevcut değildir.

İkinci olarak, normlar hiyerarşisi bakımından, alt düzeyde bulunan bir düzenleyici işlem(Genelge) ile üst hukuk normuna(Kanun) aykırı bir düzenleme getirilmesi hukuken mümkün değildir.

*Genelgede, muğlak bir ifade tarzı ile, getirilen kılık kıyafet yasağının, Anayasa, yasa, yönetmelik, Danıştay ve Anayasa mahkemesi kararları doğrultusunda alındığı belirtilmektedir.

Oysa bu konuda kanun hükmünü ortadan kaldıran ne bir üst norm ne de içtihat bulunmaktadır.

*Genelgede, başörtülü ve sakallı öğrencilerin ders, staj ve uygulamalara alınmaması, girmişlerse çıkartılması, çıkmıyorlarsa da dersin yapılmaması hususunda öğretim elemanları görevlendirilmektedir.

Rektörlük bu genelge ile Anayasa'ya ve kanuna açıkça aykırı olarak bir yasak belirlemekte ve bu yasağın ihlali ihtimaline karşın resen cezai tedbirler düzenlemektedir.

Ayrıca Rektörlük, Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde asla bir suç olarak düzenlenmeyen kılık kıyafet konusunu fiili uygulama ile cezalandırma yöntemini izleyerek hukuka aykırı olarak suç ihdas etmiştir.

*Rektörlüğün Kanunlar çerçevesinde sahip olduğu yetki, kayıtlı öğrencilerin fakültelerine devam edememesi, eğitim ve öğretim hakkını kullanamaması sonucunu doğuran bir düzenleme yapmasına imkan vermemektedir.

*Yükseköğretim Kanunu'nun 65.maddesinin 9.bendinde öğrencilerin disiplin işlemleri ile disiplin amirlerinin yetkilerinin Yükseköğretim Kurulu tarafından çıkarılacak bir Yönetmelik ile düzenleneceği belirtilmiştir. Bu maddeye dayanılarak çıkartılan Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde, yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretim gören öğrencilere ilişkin disiplin suçları, disiplin cezaları ve bu cezaları vermeye yetkili disiplin amirleri, disiplin kurulları ile disiplin soruşturması, disiplin cezalarına itiraz ve bu cezaları uygulama usul ve esasları düzenlenmiştir.

Sözkonusu Genelge ile, "Disiplin cezalarının ancak Disiplin Yönetmeliği'nde belirlenmiş suçlar için verilebileceği ilkesi" ihlal edilmektedir. Çünkü; Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde sayılan disiplin suçları arasında, "başörtülü veya sakallı olarak ders, staj veya sınavlara girilmesi" şeklinde bir disiplin suçu bulunmamakta, hatta kılık kıyafete ilişkin hiçbir ibare yer almamaktadır.

Hal böyle iken, Rektörlük makamının tek başına eğitim-öğretim hakkının kullanılmasına son verme sonucunu doğuracak,

Kanun ve Yönetmeliğin vermediği bir yetkiye sahip olması düşü-
nülemes. Sadece yetkili disiplin kurulları, Disiplin Yönetmeliği'n-
de öngörülen sebeplerin gerçekleşmesi halinde bu sonuca yol açan
cezalar verebilirler. Rektörlüğün bu konuda herhangi bir yetkisi
bulunmamasına rağmen, Genelge ile öğrencileri okuldan uzaklaş-
tırmaya benzer cezai tedbirler alması hukuka aykırıdır.

c) Başörtüsü yasağının dayanağını teşkil ettiği savunulan mahkeme kararlarının değerlendirilmesi

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından, 1998 yılının Mart
ayında “Üniversitelerde Kılık Kıyafet Konusunda Hukuki Durum”
başlığı altında bir kitapçık çıkartılmış ve öğretim elemanlarına
dağıtılmıştır. Bu kitapçıkta, İstanbul Üniversitesi'nin kılık-kıya-
fet konusunda hukuki durumu gösteren 1995 tarihli kitapçığı ile
YÖK'ün 12.03.1998'de Rektörlere ve basına verdiği yazı, İstanbul
Üniversitesi'nin çeşitli tarihlerdeki duyuruları ve YÖK'ün çeşitli
açıklamaları ve İstanbul Üniversitesi Rektörü görev değişim töre-
nindeki konuşmalar yer almıştır.

1995 yılına ait bildiri, İstanbul Üniversitesi Sağlık Meslek Yük-
sekokulu Ebelik Programı öğrencilerinin pratik derslere başörtüsü
ile girmelerine izin verilmemesi üzerine, başlattıkları imza kam-
panyasına bir cevap niteliğinde olarak hazırlanmıştır. Sözkonusu
bildiride açıklanan hususlar şunlardır:

* “1. Konuya ilişkin yasa ve yönetmeliklerde bir hüküm yok
iken; YÖK, 20.12.1982 tarihli genelge ile derslere başörtülü giril-
mesini yasaklamıştır.”¹⁹ Bu hususa örnek olarak; Ege Üniversitesi
Tıp Fakültesi'nde bir öğrencinin başörtülü gelmesi nedeniyle bir
ay süreyle üniversiteye devamdan yasaklanmasına ilişkin işleme
karşı iptal davası üzerine Danıştay'ın vermiş olduğu kararın bir
paragrafı zikredilmektedir.²⁰ Bildiride;

¹⁹ Üniversitenin veya YÖK'ün böyle bir yasak getirmeye hukuki yetkisinin bulun-
madığı yukarıda açıklanmıştır.

²⁰ Danıştay 8. Dairesi'nin E.1984/636 E., K.1984/1574 sayılı kararı

“Başörtüsü masum bir alışkanlık olmaktan çıkarak, kadın özgürlüğüne ve Cumhuriyetimizin temel ilkelerine karşı bir dünya görüşünün simgesi haline gelmektedir. Davacı, yükseköğretim düzeyinde eğitim gördüğüne göre; bu ilkelerin Cumhuriyetimizin kuruluşunda ve korunmasındaki önemini bilmesi gerekmektedir. Herkesçe bilinen ve benimsenen cumhuriyetin kurallarını öğretmek ve benimsemekle görevli eğitim kurumlarının bunlardan ödün vermesi düşünülemez.” gerekçesi ile yasağın iptali için açılan davanın reddedildiği söylenmektedir.

Değerlendirme: Öncelikle; Danıştay kararı ile reddedilen, başörtüsü yasağının iptali değil, öğrenciye verilen uzaklaştırma cezasının iptali talebidir. Kararda, konunun dışına çıkılarak bazı tahmini ve kişisel yorumlar yapıldığını görmekteyiz. Danıştay’ın yukarıda belirtilen paragrafı başörtülü öğrenciler hakkında onların, “laik cumhuriyetin temel ilkelerine aykırı hareket ettikleri” önyargısı ve saiki ile yaptığı bir yorum niteliğindedir.

* “2.YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 7.maddesi’ne (h) bendi olarak eklenen hükümlerle, 1987 yılında bu defa yasak mevzuata alınmış; türban ve benzeri başörtülü olarak kapalı mekanlara girilmesi yasaklanmıştır. Söz konusu yönetmelik hükmünün iptali için açılan dava da, yukarıdaki aynı gerekçe ile (laik cumhuriyet ilkesine karşı bir tutum sayılarak) reddedilmiştir.”

Değerlendirme: Bildiride açıklandığı gibi, 7h bendi ile başörtülü olarak kapalı mekanlara girilmesi yasaklanmış değildir. 7h bendinde, yükseköğretim kurumlarında, çağdaş kıyafet ve görünüm dışındaki bir kıyafet ve görünümde bulunmak, kınama cezasını gerektiren bir suç olarak belirlenmiştir. Ayrıca; bildiride, sanki 7h bendi halen yürürlükte imiş gibi bir tablo çizilmektedir. Oysa ki; önce bu maddeye 1988 yılında (Dini inanç nedeniyle boyun ve saçlar, örtü veya türbanla kapatılabilir) şeklinde bir istisna getirilmiş, sonra da 1989 yılında, 7h bendi tamamen yürürlükten kal-

dırılarak, Öğrenci Disiplin Yönetmeliği'nde başörtüsünü disiplin suçu kabul eden herhangi bir hüküm kalmamıştır.

* “3. Bir diğer girişim, yasa düzeyinde gerçekleştirilmiş ve 2547 sayılı Kanun'a ek 16.madde olarak şu hüküm getirilmiştir: (Yükseköğretim kurumlarında,... çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmak zorunludur. Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması serbesttir)”. Bu bölümde, yasa hükmünün iptali için başvuru Anayasa Mahkemesi'nin şu yorumlarına yer verilmiştir:

“Kamu kuruluşlarından sayılan yükseköğretim kurumlarındaki bayanların giyimlerini düzenlerken, başörtüsü kullanımına, dinsel inanç nedeniyle geçerlik tanımakla, kamu hukuku alanındaki bir düzenlemeyi dinsel esaslara dayandırmak suretiyle laiklik ilkesine aykırılık oluşturulmuştur. Laik devlette, hukuk düzeninin, dinsel gereklerle sağlanıp sürdürülmesi benimsenemez”.

“Devletin kendi kurumlarında düzenleme yapması en doğal hakkıdır. Laiklik ilkesine aykırı durumların önlenmesi, uygun durumların sağlanması devletin yükümlülüğüdür. Derslere çağdaş görünüme aykırı giysi ve örtülerle girmenin özgürlük ve özerklikle ilgili olmadığı gibi, devletin düzen sağlayan kurullar getirmesi de özgürlük ve özerkliğe aykırı değildir.”

Değerlendirme: Burada Anayasa Mahkemesi'nin, başörtüsü ile ilgili bir konuda, laiklik ilkesini baz alarak ve başörtüsü takmanın laiklik ilkesine aykırı olduğu düşüncesi ile karar verdiğini görmekteyiz. Başörtüsü takan bir kişi ile ilgili olarak, bireylerin değil, devletin niteliğini aksettiren bir ilke olan laikliği tartışmak ve mahkeme kararının buna dayandırılması Türk hukuk çevrelerinde tartışma konusu olmuştur. Laiklik ilkesinin bireyler açısından görünümü olan “**din ve vicdan özgürlüğü**”, Anayasa'nın 24.maddesi ile düzenlenmiş, herkesin, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahip olduğu, ibadetlerin, dini ayin ve törenlerin serbest olduğu, kimsenin, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve

kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağı, dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamayacağı ve suçlanamayacağı anayasal bir hak olarak hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü gibi, özünde laiklik, devletin bir ilkesi olarak benimsenebilmekte, fakat; bireylerin inançlarına karışılmamakta, laik bir devlette inanan veya inanmayan bireyler serbestçe hareket edebilmektedir. Laik bir devletin kurumlarında çalışan ve devleti temsil eden kamu görevlileri için bazı özel düzenlemelerin olabileceği tartışma konusu iken, kamu hizmetinden yararlanan konumundaki bireyler için genel olarak temel hak ve özgürlüklerin ilgilendiren hiçbir hususta kısıtlayıcı tedbirlerin alınamayacağı, özelde de, belli bir dine mensup olma ve o dinin gereklerini yerine getirme hakkına sahip oldukları ve bu hakka asla müdahale edilemeyeceği şüphesizdir.

* Bildiri'nin 4. bölümünde, yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydıyla yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafeti serbest bırakan Ek 17.madde hükmü zikredilerek, konunun yine Anayasa Mahkemesi önüne geldiği; fakat, bu sefer Anayasa Mahkemesi'nin kılık kıyafeti serbest bırakan bu hüküm için iptal kararı vermediği; ancak; davayı yukarıda belirtilen kararındaki içtihadı tekrarlayarak ve Anayasaya uygun yorum yöntemiyle sonuçlandırdığı söylenmiştir. Bildiriye göre; Anayasa Mahkemesi, nasıl yorumlanır ve anlaşılırsa bu düzenlemenin Anayasaya uygun olacağını belirleyerek, yasanın kapsamı ve ifade ettiği anlam konusunda uygulayıcılara direktif vermiştir. Anayasa Mahkemesi'nin 9.4.1991 tarihli sözkonusu kararına göre;

“Yürürlükteki kanun ifadesinin Anayasayı öncelikle kapsadığından kuşku bulunmamaktadır. Dava konusu kuralda öngörülen yükseköğretim kurumlarındaki kılık kıyafet serbestisi, dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması ve dinsel nitelikli giysileri kapsamaz. Bu konudaki düzenlemeler, Anayasa Mahkemesi kararlarına aykırı olarak gerçekleştirilemez ve özellikle 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası'yla bu yasaya dayanılarak çıkartılacak düzenlemelerde Anayasa Mahkemesi kararına

uygunluk gözetileceği gibi yürürlüğe konulacak yeni kurallar da (Anayasaya) aykırı olamaz. Çünkü; maddeyle getirilen serbesti, yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak koşuluna bağlıdır. Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılmasının, öncelikle Anayasa'ya aykırı olduğu, Anayasa Mahkemesi'nin 7.3.1989 tarihli kararında belirlenmiştir. Dolayısıyla, maddedeki yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak koşulu, Anayasaya aykırılığı saptanmış olan, dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılması durumunu, kılık kıyafet serbestisi kapsamı dışında tutmaktadır.”

Değerlendirme: Burada, hukuki olarak ilginç bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Şöyle ki; Anayasa Mahkemesi, burada kılık kıyafet serbestisini içeren kanun maddesini iptal etmemesine rağmen, kararın gerekçesinde bu serbestliğin başörtülü öğrenciler için geçerli olmayacağını açıklamıştır. Oysa ki; Anayasa Mahkemesi'nin hukuki bir kural koyması, düzenleme yapması, Anayasa'nın 153.maddesinin ikinci fıkrası ile yasaklanmış bir husustur. Madde metni aynen şöyledir:

“Anayasa Mahkemesi, bir kanun veya kanun hükmünde karnamenin tamamını veya bir bölümünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.”

Anayasa Mahkemesi'nin, kılık kıyafet serbestliği ilkesini getiren Ek 17.maddenin iptali için açılan davayı reddetmesi, hukuki anlamı ile, bu kanun maddesini Anayasa'ya aykırı bulmayarak yürürlükte bıraktığı anlamını taşımaktadır. Fakat; burada, “iptalin reddi” kararının gerekçesinde, Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 153.maddesine rağmen, tam anlamıyla, kanun maddesine ilave bir istisna fıkrası va'z etmiştir. Böyle bir yetki, ne Anayasa ile ne de Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ile Anayasa Mahkemesi'ne tanınmadığı gibi, Anayasa'nın yukarıdaki maddesi ile açıkça yasaklanmıştır.

Anayasa Mahkemesi kararları, iptal kararı veya red kararı olmak üzere iki şekilde verilebilmektedir. Yukarıda bir bölümü iktibas edilen Anayasa Mahkemesi kararı, bu iki şeklin arasında bir karar gibi gözükmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin verdiği red kararı, kanunun Anayasa'ya uygun olduğunun kabulüdür. Bu durumda, Anayasa Mahkemesi'nin Ek 17.maddenin iptaline gerek görmeyen red kararı, bu maddeyi bir bütün olarak hukuka ve Anayasa'ya uygun görmek demektir veya hukuken öyle olmalıdır.

Red kararının gerekçesi, reddin hukuki sebebini açıklıyor olmalıdır. Gerekçenin anlamı, iptal kararında, kanunun neden iptal edildiğinin, red kararında ise, neden red edildiğinin hukuki izahı ve delillerinin sunulmasıdır. Mahkemenin kararı ile gerekçesinin tezat teşkil etmesi ise düşünülemeyecektir. Karar ile gerekçenin birbirinden farklı doğrultuda olması, kararın içeriğinin terkedilerek, aksi yönde yeni hükümler va'z eden gerekçesini uygulamak, kararın değil de gerekçesinin bağlayıcı olduğunu kabul etmek olacaktır. Gerekçelerin bağlayıcı olmadığı ise, her şeyden önce Anayasa Mahkemesi'nin kendi kararları ile sabittir.²¹

* Bildiride, diploma almak için verdikleri başörtülü fotoğrafları üniversite tarafından kabul edilmeyen iki kız öğrencinin yaptıkları bireysel başvuru üzerine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun görüşlerine de yer verilmiştir. Komisyonun, her iki başvuru ile ilgili olarak açıklamış olduğu 5.3.1993 tarihli görüşüne göre,

“Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 9.maddesi, din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına alır. Bu çerçevede bir dinin uygulanmasını, öğrenimini, ayinlerini ve törenlerini de güvence altına alır. Ancak; Sözleşme, kamuya açık alanlarda, bir dinin ya da inanışın emrettiği şekilde davranma hakkını da kişiye mutlak olarak tanıdığı şekilde yorumlanamaz. Nitekim; 9/1 'deki “dini uygulamalar” terimi bir din ya da inanç tarafından yönlendirilen, zorunlu kılınan her eylem biçiminde anlaşılabilir.”

²¹ Örnek için bkz. E:1989/11, RG, 22.01.1990; E:1989/14, RG: 02.03.1990

“Diplomalara yapıştırlacak fotoğraflara ilişkin kurallar, her ne kadar üniversitelerde günlük yaşamı etkileyen disiplin kuralları içinde yer almasalar da, üniversitenin laik ve cumhuriyetçi niteliğini korumaya yönelik üniversite kurallarının bir parçasını oluşturur. Laik bir üniversitede yükseköğrenim yapmayı kabul ederken bir öğrenci bu üniversitenin bütün kurallarına uymayı kabul etmiştir. Bu kurallar, öğrencilerin dini inançlarını yerine getirmelerini gerek yer, gerekse şekil açısından bazı sınırlamalara tabi tutabilir. Bu sınırlamanın amacı, değişik inançtaki öğrencilerin birarada bulunmasını sağlamaya yöneliktir. Özellikle, nüfusunun büyük çoğunluğunun belli bir dine mensup olduğu ülkelerde, bu dinin, hiçbir yer ve şekil sınırlaması olmaksızın, tam ayin ve gösterilerinin yerine getirilmesi, bu dine mensup olmayan başka bir dine mensup olan öğrenciler üzerinde bir baskı oluşturabilir. Laik üniversiteler, öğrencilerin kılık kıyafetlerine ilişkin disiplin kuralları koyduğunda, bazı dini akımların öğrenimde kamu düzeyini bozmamaları ve başkalarının inançlarını ihlal etmemeleri için kurallarla sınırlamalar getirilebilir... Daha önce Komisyon’un vermiş olduğu kararlara göre, bir öğretmene onun inancına göre dua saatleri olan saatlerde çalışma yükümlülüğü getirilmesi, sözleşmenin 9.maddesine uygun olduğu gibi, bir motosikletliye onun dini inançlarına aykırı olmakla birlikte motor kask takma yükümlülüğünün getirilmesi yine sözleşmeye uygundur. Bu olayda da Komisyon, laik bir üniversitede, öğrenci statüsünün doğası itibarıyla, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygıyı sağlamak amacıyla, bazı davranış kurallarına uymayı zorunlu kılacağını kabul eder. Laik bir üniversitenin yönetmeliği, diplomanın hiçbir şekilde bir din ya da inancı ortaya çıkaran bir gösterge taşımamasını zorunlu kılabilir.”

“Diploma ve üzerindeki fotoğraf kişinin kimliğini belirlemeye yarayan bir belge olup dini inançları açıkça göstermeyi amaçlayan bir belge değildir.”²²

²² Avrupa İnsan Hakları Komisyonu Kararları: Karar Tarihi, 5.3.1993. Başvuru no: 16278/90, Karaduman Türkiye'ye Karşı Davası. Karar Tarihi, 5.3.1993, Başvuru no: 18283/91 Bulut Türkiye'ye Karşı Davası.

Değerlendirme: Yargısal değil, siyasi bir organ olan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kararlarına dayanarak üniversite öğrencilerinin başörtülü olarak eğitimlerine devam edemeyecekleri sonucuna varılması, hukuka aykırılığının ispat edilmesine gerek duyulmayacak kadar açık bulunmasına rağmen, şu kadarı söylenebilir ki; Komisyon'un görevi, bireyin insan haklarının ihlaline ilişkin bir şikayeti vukubulduğu takdirde, buna ilişkin olayları tespit ederek, bir ihlal olup olmadığı konusundaki görüşünü bir rapor ile bildirmesidir. Bu rapor ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi dahi bağlı olmayıp raporun aksi yönde karar verebilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun somut olaya ilişkin olarak düzenlediği bir rapora dayanarak sanki açık bir kanun hükmü veya sözleşme maddesinin düzenleyici etkisi gibi, bireylere yasaklamalar getirilmesinin hukuki temeli bulunmamaktadır.

1995 tarihli bildiri şu ifadelerle son bulmaktadır:

“Başörtüsü yasağı konusunda Danıştay, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu içtihatları adeta birbirini teyit edercesine büyük bir paralellik ve uyum içindedir. Hem ulusal, hem de ulusalüstü hukuk başörtüsüne izin vermemekte, başka bir deyimle başörtüsü yasağını hukuka uygun bulmaktadır. Anayasanın 138/son hükmü, “Yasama ve yürütme organları ve idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez.” kuralını içermektedir. Buna Anayasa madde 153/sondaki Anayasa mahkemesi kararlarının bağlayıcılığını da eklemek gerekir. Türkiye'nin taraf olduğu ve yargı yetkisini kabul ettiği Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kararlarının da Türkiye devletini, Devletin organlarını ve kurumlarını ve bireylerini de bağladığı kuşkusuzdur. Bu durumda, ulusal ve ulusalüstü hukuka göre, eğitim-öğretim ve hatta tüm kamu kurumlarında, başörtüsü ya da onun benzeri hiçbir yasal düzenleme yapılamayacağı gibi, yasal bir düzenlemenin olmadığı durumlarda da fiili uygulamalara ödün verilemez.”

Değerlendirme: Bildirinin bu bölümünde yer alan hususlar hakkında yukarıdaki paragraflarda açıklamalar yapılmıştı. Ancak; bu son bölümün son cümlesinde yer alan ifade, ayrı bir açıklama gerektirmektedir. Burada, yasa koyma yetkisine sahip tek organ olan meclisin yetkilerine sınırlama getirilerek, İstanbul Üniversitesi Rektörü imzasıyla adeta meclise hangi konularda yasa çıkarıp hangi konularda yasa çıkaramayacağı noktasında direktif verilmektedir. Üstelik; bu konuda yasal bir düzenleme getirilirse, bu düzenlemeye rağmen fiili olarak başörtüsünün engelleneceği ifade edilmektedir. Bu sözlerle yapılan uygulamaların yasalara aykırı olduğunu ve olabileceğini üniversite yönetimi kendisi dile getirmektedir.

13.08.1998 tarihinde YÖK'ün Rektörlere ve basına verdiği "Kılık Kıyafet ile ilgili Hukuki Değerlendirmeler" başlıklı yazı da konu ile ilgili şu tespitleri yapmıştır:

1) Kılık Kıyafetle İlgili Genel Durum:

YÖK, bu konuda bazı alanlarda dini kisvelerin giyilemeyeceği, kapalı mekanlarda belirli kıyafetlerle bulunulabileceği, başörtüsü ile dersane, laboratuvar, spor salonu, kütüphane gibi kapalı yerlere girilemeyeceği yönündeki, cumhuriyetin ve Anayasamızın başta laiklik olmak üzere, temel nitelik ve esaslarına uygun olan bu düzenlemenin, her kademedeki yargı kararları ile de desteklendiğini söyleyerek bildiriye başlamaktadır. YÖK'e göre; Anayasa Mahkemesi'nin, İdare Mahkemelerinin, Danıştay'ın, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun vermiş olduğu kararlar, kamuoyunda türban olarak ifade edilen başörtüsü ile belirli mekanlara girilemeyeceği hususunda yapılan düzenlemelerin, bu düzenlemelerle getirilen yasaklayıcı tedbirlerin, insan hak ve eşitliğine aykırı olamayacağı ifade edilmiştir. Bildiri, kılık kıyafetle ilgili düzenlemeler kronolojik olarak incelendiğinde, 1920'li yıllarda yasa düzeyinde başlayan düzenlemelerin 1990'lı yıllara kadar sürdüğünü, halen yürürlükte

bulunan Kanun ve yönetmelik hükümleri ile idari yargı, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kararlarına göre, başörtüsü ile yükseköğretim kurumlarına girmenin suç teşkil ettiğini söylemektedir.

Değerlendirme: Anayasa'nın 38.maddesi'nde belirtildiği üzere, kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz. Yani; bir kişinin suç işlediğinin kabulü için kanunda suç olarak tanımlanan bir fiilin olması gerekir. Türk Ceza Kanunu'nda veya başka hiçbir kanunda başörtüsü ile yükseköğretim kurumlarına girmenin suç olduğuna dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

2) Kılık Kıyafet ve Başörtüsü İle ilgili Düzenlemeler:

Bildirinin bu bölümünde, üniversitelerde uygulanan başörtüsü yasağına sebep ve delil olarak hukuken üniversite öğrencileri ile herhangi bir ilgisi bulunmayan “Bilimum Devlet Memurlarının Kıyafetleri Hakkında Kararname”, “Şapka İktisası Hakkında Kanun”, “Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun”, “Devlet Memurları Kanunu”, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik”, “Milli Eğitim Bakanlığı ile Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık ve Kıyafetlerine İlişkin Yönetmelik” gösterilmiş, üniversite öğrencileri ile ilgili olarak da şu anda yürürlükte bulunmayan kanun ve yönetmelik maddeleri zikredilmiştir. Diğer taraftan, üniversitelerin kayıt, kabul, sınav, sınıf geçme ve diploma yönetmeliklerinde, öğrencilerin kimliklerinin tespiti açısından, başı açık ve sakalsız resim vermeleri gerektiği vurgulanmıştır.

Değerlendirme: Bu bölümde belirtilen kanun ve yönetmelikler raporun diğer kısımlarında incelendiği için tekrar üzerinde durulmayacaktır. Diğer yandan, kayıt, kabul, sınav, sınıf geçme ve diplomalar konuları, üniversite yönetmeliklerinde düzenlenmiş, fakat bunlarda fotoğraflarla ilgili olarak sayı ve ebad dışında, özellikle de kıyafetle ilgili hususlar yer almamıştır. Yüzün açık olduğu

başörtülü fotoğrafın tanınmaya engel olduğu düşünölemeyeceği gibi, normalde zaten başörtülü dolaşan bir insanın, başı açık fotoğraf vermesinin tanınmaya daha büyük bir engel teşkil ettiği söylenebilir.

3) Türbanla İlgili Yargı Kararları:

YÖK, bu bölümde, 1995 yılında İstanbul Üniversitesi'nin çıkarttığı bildiriye ilave olarak şu hususları ifade etmiştir:

Yükseköğretim Kanunu'nun Ek 16.maddesi'ni ("Yükseköğretim kurumlarında, ... çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmak zorunludur. Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılması serbesttir.) iptal eden Anayasa Mahkemesi Kararında;

" -Bir yasal düzenlemenin din kurallarına, dinsel inançlara ve gereklere göre yapılamayacağı, dini inanç gereği saç ve boynun kapatılmasına ilişkin yasal düzenlemenin; Anayasanın başlangıç bölümünde yer alan ilkelere ve özellikle laiklik ilkesine , ("Laiklik; egemenliğe, demokrasi ile özgürlüğe ve bilgi bileşimine dayanan toplumsal bir atılım; siyasal, sosyal ve kültürel yaşamın çağdaş düzenleyicisidir... Laik düzende din, siyasallaşmadan kurtarılır, yönetim aracı olmaktan çıkarılır, gerçek saygın yerinde tutularak kişilerin vicdanlarına bırakılır. Böylece siyasal yaşamın dayanağı bilim ve hukuk olur.") aykırı olduğu,

- Düzenlemenin, Anayasa'nın 2.maddesi'nde yer alan "Türkiye Cumhuriyeti Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletidir" hükmüne aykırı olduğu,
- Anayasa'nın 10.maddesinde yer alan eşitlik ilkesine aykırı olduğu,
- Anayasa'nın İnkılap Kanunları'nın korunmasını düzenleyen 174.maddesine aykırı olduğu" kabul edilmiştir.

Bildiride, Yükseköğretim Kanunu'nun Ek 17.maddesi'ne karşı Anayasa Mahkemesinde açılan iptal davasından alınan bölümler de yer almıştır.

Buna göre;

“Laik eğitimde dinsel inançlara göre herhangi bir ayırım gözetilemez. Anayasanın “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlıklı 42.maddesinin üçüncü fıkrasında, “Eğitim ve öğrenim Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.” Dördüncü fıkrasında da, “Eğitim ve öğretim hürriyeti Anayasa’ya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz” denilerek Anayasa’nın başlangıcındaki ilkelere bağlılık vurgulanmıştır.

Yükseköğretim kurumlarında, bilimsel yöntemlerle yetişerek birlikte çalışmalar yapan gençlerin, kardeşlikleri, arkadaşlıkları ve dayanışmaları yarınları için önemli iken onları dinsel gereklerle ayırma bağlı tutarak kimin hangi inançtan olduğunu gösterecek biçimdeki başörtüsü ile dinsel inanç ve görüşleri nedeniyle çatışmalara sevk edebilecek ortamın yaratılmasında ülkelerin geleceği bakımından yarar bulunmamaktadır.

Dinsel nedenlere dayanılarak başörtüsü ve türbanla boyun ve saçların örtülmesine resmi daire ve üniversitelerde serbestlik tanınması, bir tür yönlendirme ve bir anlamda zorlamadır. Kişileri şu ya da bu yönde giyinip başını örtmeye zorlamak, ayrı ve hatta aynı dinden olanlar arasında bile ayrılıklar yaratacaktır. Bu durumun da laiklik ilkesine aykırı düşeceği kuşkusuzdur.

Kamusal kuruluşlarda ve öğretim kurumlarında başörtüsü ve onunla birlikte kullanılan belli biçimdeki giysi, bir ayrıcalıktan öte ayırım aracı niteliğindedir. Dinsel kaynaklı düzenlemelerle girişimler Anayasa karşısında geçerli olamaz ve bu tür eylemler Anayasa’daki laiklik ilkesine aykırılık oluşturur.

Anayasa’nın 153.maddesinin son fıkrasında, Anayasa Mahkemesi kararlarının yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı 138.maddesinde

de, yasama ve yürütme organları ile idarenin mahkeme kararlarına uymak zorunda oldukları, bu organlarla idarenin mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesini geciktiremeyeceği öngörülmüştür. Anayasa'nın 68.maddesinin dördüncü fıkrasında siyasi partilerin "hukuk devleti ilkesine uymakla yükümlü oldukları belirtilmiştir. Anayasa'nın 153.maddesinin son fıkrasına göre, gerçek ve tüzel kişileri bağlayan Anayasa Mahkemesi kararları siyasi partileri de bağlar.

Anayasa Mahkemesi'nin 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na eklenen ek 16.maddenin iptaline ilişkin 7.3.1989 günlü, E: 1989/1,K:1989/12 sayılı kararında, laik bir devlette hukuk kurallarının kaynağının dinde değil akılda bulunduğu, kişilerin iç dünyasına ilişkin olması gereken dini inançlara göre yasal düzenleme yapılmasının Anayasa'nın 2,10,24 ve 174.maddelerine aykırı olduğu belirtilmiştir.

Değerlendirme: Bu kararlarda, laiklik ilkesi, insan hak ve özgürlüklerinin kullanımına bir engel gibi gösterilmiş, yine laik devletle bireyler birbirine karıştırılarak bireylerin de dinden bağımsızlık anlamında laik olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Yine; laikliğin "din ve vicdan hürriyeti"ni temin eden en önemli özelliği yok farzedilmiştir.

4) Uygulamaya Yönelik Değerlendirmeler:

Bildirinin bu son bölümünde, başörtüsü konusunda milletvekillerinden bazılarının müracaatı üzerine, "Başbakanlık İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu"nda, 21.01.1997 ve 05.02.1998 tarihinde yapılan toplantılar sonunda düzenlenen raporun "Öneller" başlıklı sonuç kısmı yer almıştır. Buna göre;

"-İHÜK'e yapılan başvuruya, Devrim Kanunları ve diğer hukuki düzenlemeler ile Anayasa Mahkemesi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun yukarıda işaret olunan kararları dikkate alınarak yanıt verilmesi,

- Kamu kurum ve kuruluşları, Yükseköğretim Kurumları ile okullarda bu konudaki düzenlemelerin uygulanmasına özen gösterilmesi,

- Eğitim kurumlarından başlayarak toplumun her kesimine kılık kıyafetle ilgili mevcut hukuki düzenlemelerin dayandığı esasların iyi öğretilmesi ve anlatılması, bu çerçevede Anayasa Mahkemesi'nin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun yukarıda işaret olunan kararlarının bir kitapçık olarak açıklamalı bir yazı ekinde bastırılarak tüm kamu kurumları ile Yükseköğretim ve ortaöğretim kurumlarına ve diğer ilgili kuruluşlara gönderilmesi, kanunun sırası geldikçe derslerde ve meslek içi eğitim programlarında işlenmesi” gerektiği kanaati belirtilmiştir.

Bildirinin sonunda, belirtilen tüm mevzuat ve yargı kararları birlikte değerlendirildiğinde, bu konuda Anayasa ve kanunlarda değişiklik yapılmadığı takdirde,

- Kamu görevlilerinin ve öğrencilerin başörtüsü ile yükseköğretim kurumlarının kapalı mekanlarına girmesinin **disiplin suçu teşkil edeceği,**

- Kanun ve yönetmelik hükümleri ile, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, İdare Mahkemeleri ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu kararları, bütün kamu kurum ve kuruluşları ile buralardaki görevlileri ve bütün vatandaşları bağlayıcı nitelikte, uyulması, uygulanması zorunluluk arzeden mevzuat ve içtihatlar olduğundan, bunlara aykırı davranmanın, uygulamamanın, uymamanın, savsaklamanın da **disiplin hukuku ve ceza hukuku yönünden suç teşkil edeceği,**

- Her dereceden yargı kararlarının bağlayıcılığı, “hukuk devleti” kavramının temel niteliklerinden biri olmakla beraber, özellikle Anayasa Mahkemesi'nin kararlarının bağlayıcılığı, Anayasa'nın 153.maddesi ile güvence altına alınmış, Anayasa Mahkemesi kararlarının organ ve makamlar yanında gerçek ve tüzel kişileri bağlayacağı hükmü getirilmiştir. Burada bağlayıcılık “gereğini yerine

getirme” anlamında olup başta kamu görevlileri olmak üzere, tüm gerçek ve tüzel kişilere, Anayasa Mahkemesi kararlarının gereğinin yapılması yönünde belli bir yükümlülük getirdiği ifade edilmiştir.

Bildirinin ardından YÖK ve Rektörler Komitesi tarafından yapılan basın açıklamasında, **isteyenin dilediği kılık ve kıyafetle üniversiteye girebilmesinin mümkün olmadığı** söylenmiştir.

Değerlendirme: Yukarıdaki paragraflarda, bütün bu değerlendirmelerin yorumu yapıldığı için burada tekrar etmeye gerek duyulmamıştır.

VI. Başörtüsü yasağına karşı öğrencilerin tutumları

Basörtülü olması sebebiyle eğitim çalışmaları kesintiye uğrayan öğrenciler, eğitim haklarına kavuşmak için hukuk yoluna başvurmuşlar, Türk hukuk düzeni ve ulusalüstü insan hakları ile kendilerine tanınan hak ve özgürlüklere yapılan müdahalelerin ortadan kaldırılması için, öngörülmuş bütün dava imkanlarını kullanmışlardır.

Diğer taraftan, öğrenciler, düşüncelerini demokratik zeminde ifade etme yöntemini izlemiş, bir sivil özgürlükler mücadelesi örneği sergilemişlerdir. Fakülte kantinlerinde yapılan konserler, parodiler, ulusal ve uluslararası konferanslar, radyo ve televizyon programları, röportajlar, imza kampanyaları ve en önemlisi, “İnanca Saygı, Düşünceye Özgürlük İçin Hele” organizasyonu bu mücadelenin tipik örnekleridir. Elele zinciri, başörtülü öğrencilerin paydası altında bütün inanç ve düşüncelerin özgürlüğü için oluşturulmuş, insanlara haklarına sahip çıkmayı öğretmiştir.

Bütün bunlar göstermektedir ki; öğrenciler, “eğitim veya inanç” şeklinde kendilerine sunulan ve mutlaka bir tercih yapması istenilen şıklardan her ikisini de istemektedirler. Ve sorun şudur ki; insanlık, her biri büyük önem taşıyan iki hakkı aynı anda bireylerle tanıma kudretinden yoksun mu, yoksa bu kudrete sahip midir?

VII. Başörtüsü yasağına karşı verilen hukuki mücadele

Başörtülü öğrencilerin ders, uygulama ve sınavlara alınmaması üzerine, öğrenciler, hukukçular ve noterler vasıtasıyla sınıf kapılarında tutanaklar düzenleyerek, tespitler yaptırarak, bu tutanak ve tespitler ile idari mahkemelerde “yürütmenin durdurulması talepli” iptal davaları açmışlar, eğitim-öğretim çalışmalarını kesintiye uğratan öğretim elemanları hakkında suç duyurusunda bulunmuşlardır.

Başörtülü öğrenciler hakkında yapılan suç duyuruları ve açılan davalar, yüzlerce. Suç duyuruları, öğretim elemanlarının, eğitim-öğretim faaliyetlerinin kesilmesine sebep olmaları suç unsuruna dayandırılmıştır. Ancak; savcılar, bu konuda kendilerini yetkisiz kabul ederek sözkonusu dosyaları, YÖK’e göndermişlerdir.

YÖK bu konularda herhangi bir soruşturma başlatmamıştır. Davalar ise, başörtülü öğrencilerin ders, uygulama ve sınavlara alınmaması yolundaki işlemler ve bu işlemlerin tatbik edildiği uygulama işlemleri hakkında açılmıştır. Bunun yanında, başörtülü öğrencilere verilen disiplin cezalarının (özellikle okuldan uzaklaştırma cezaları) iptali ve yürütülmelerinin durdurulması için de davalar açılmıştır. Bu davaların hiçbirisi kesin olarak sonuçlanmamıştır. Ancak; verilen ara kararların olumsuz nitelikte olduğu gözlenmektedir.

VIII. Başörtüsü yasağının öğretim elemanları üzerindeki etkisi

Bu konu üç değişik yönden ele alınabilir:

- a) Öğretim elemanları üzerinde kurulan baskı
 - b) Öğretim elemanlarının cezalandırılması
 - c) Öğretim elemanı-öğrenci ilişkisi
- a) Bir öğretim elemanının kanunlarla belirlenmiş görevi,

eğitim-öğretim çalışmaları ve bilimsel araştırmalar yapmak şeklinde özetlenebilir. Bir bilim adamına, öğrenenlerin kimliği, kişiliği veya kılığı kıyafeti ile ilgilenerek uygun bulunmayanları mensubu olduğu okulun eğitim çalışmalarından mahrum edilmesi şeklinde bir kanuni yetki tanınmamıştır. Bu konudaki şahsi nitelikli yetkilendirmeler, öğretim elemanlarının “bilim adamı” şahsiyetleri üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Çünkü; hiçbir bilim adamı, bilme ara vererek, bir disiplin amiri veya kapı görevlisi gibi hareket ederek zaman kaybetmekten hoşlanmamaktadır.

b) Öğrencilerin kılık kıyafetleriyle ilgilenmeksizin ve öğrenciler arasında herhangi bir ayırım yapmadan, bilimin gereği olarak sadece onlara verdikleri eğitim ve bilimsel araştırmalar üzerinde duran öğretim elemanları, disiplin soruştırmaları geçirerek cezalandırılmışlardır.

Örnek vermek gerekirse; İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp fakültesi Biyofizik Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. şefik Dursun, 06.05.1998 tarihinde, Biyofizik İkinci Ara sınavına, kılık kıyafet yönetmeliğine aykırı giyim tarzında olan öğrencileri, öğretim üyesi sıfatıyla aldığı gerekçesiyle, Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin 7/b maddesi'nde yer alan “Bir üst yönetici veya kurulun kanun, tüzük veya yönetmeliklere uygun karar veya emirlerini yerine getirmemek veya bunlara uymamak” disiplin suçunu işlediği suçlamasıyla “Yönetim Görevinden Ayırma” cezası ile cezalandırılmıştır.

Yine, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nin Mikrobiyoloji ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Samastı, 07.05.1998 tarihinde Klinik Mikrobiyoloji sınavına kılık kıyafet yönetmeliğine aykırı giyim tarzında olan öğrencileri alması nedeniyle Disiplin Yönetmeliği'nin, “Kasıtlı olarak verilen emir ve görevleri tam ve zamanında yapmamak, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasları yerine getirmemek, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçleri korumamak, bakımını yapmamak veya hor kullanmak” şeklindeki 8/a maddesi uyarınca “Aylıktan Kesme” cezası ile cezalandırılmıştır.

Diğer bir örnek, Prof. Dr. Ayhan Yücel hakkında uygulanan disiplin cezalarıdır. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde, Temel Tıp Bilimleri Bölüm Başkanlığı ve Mikrobiyoloji ve Klinik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Başkanlığı görevlerini yürüten Prof. Dr. Ayhan Yücel, aynı anabilim dalı öğretim üyelerinden Prof. Dr. Mustafa Samastı'nın Klinik Mikrobiyoloji sınavına İ.Ü. Rektörlüğünce ve Dekanlıkça yayınlanan tamimlere aykırı giyim tarzında olan öğrencileri almasına müsamaha göstermesi nedeniyle Disiplin Yönetmeliği'nin "Verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarınca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçlerin korunması, kullanılması ve bakımında kusurlu davranmak" şeklindeki 6/a maddesine dayanılarak "Kınama" cezası ile cezalandırılmıştır. Prof. Dr. Ayhan Yücel, hakkında yürütülmekte olan soruşturmanın selameti açısından Temel Tıp Bilimleri Bölüm Başkanlığı ve Anabilim Dalı Başkanlığı görevlerinden alınmıştır.

c) Genelgenin etkisi ile, derse veya sınava girmeye çalışan başörtülü öğrencileri sınıfın kapısında dikilerek içeri almayan, her nasılsa içeri girmiş bir başörtülü öğrenci varsa, onu sınıftan adeta kovan, çıkmıyorsa, polis çağırarak zorla çıkartan öğretim üyesi ile öğrencinin o eski ilişkisinin devam ettiğini söyleyebilmek artık mümkün değildir.

Öğretim üyesinin öğrenciler arasında ayrımcılık yapması, öğrenciler gözünde, "özgür düşünceli bilim adamı" portresine sahip öğretim üyesi imajına büyük gölge düşürmüştür.

Sınav saatinde geldikleri fakülte binası içine girerken polis tarafından zorla engellenen başörtülü öğrencileri pencereden seyreden öğretim üyelerinden bazılarının, megafonla dışarıya seslenerek sınava girmek isteyen öğrencileri içeri çağırdıkları görülmüştür. Bir başörtülü öğrenciyi dersten çıkarmak veya sınava almamak gibi bir hareketi aklına bile getirmeyen öğretim üyesinden bir gün gelip de bu davranışlarda bulunmasının istenmesi karşısında öğretim

üyesinin şaşkınlık ve çaresizlik içerisindeki davranışları, öğrenci ile öğretim üyesi arasındaki evlat-baba sevgisini andıran özel ilişkinin yıkılmasının çok zor olduğunu göstermektedir.

IX. Başörtüsü yasağının Türkiye gündemine getirdikleri

-Başörtüsü yasağı, insan haklarına aykırı mıdır, yoksa, başörtüsü, korunması gereken temel hak ve özgürlükler kapsamı dışında mıdır?

-Başörtüsü takmak, cumhuriyeti yıkmaya yönelik, laikliğe aykırı olan bir tutum mudur?

-Bir öğretim elemanının veya üniversite yöneticisinin görevi nedir? Kolluk görevi yapan bir bilim adamı düşünülebilir mi?

-Başörtülü olarak öğrenim görmeleri engellenen öğrenciler, mezun olana kadar başlarını açsınlar mı, bu paralelde, inançları konusunda fiili engellemeyle karşılaşan Müslüman bir kişi, engelleme ortadan kalkana veya kariyerini elde edene kadar inancından taviz vermeli mi?

-Başörtülü olarak öğrenimine devam edemeyen mesleklerini icra edemeyenler, peruk takarak bu engeli aşabilirler mi? gibi konular tartışılarak bir çözüme ulaşılmaya çalışılmaktadır.

X. Öğrencilerin, Yasağın Devam Etmesi Karşısında Yapmayı Düşündükleri

Türkiye’de üniversite öğrenimi gören başörtülü öğrencilerin tüm kız öğrencilerin yarısına yakın bir oran teşkil ettiği bilinmektedir. Sadece İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa ve Çapa Tıp Fakülteleri’nde toplam 500 civarında başörtülü öğrenci bulunmaktadır.

Kendi okullarına devam etmekte ısrarlı olan bu öğrenciler, haklarını elde edemedikleri takdirde, yarıda kalan öğrenimlerini yurt dışında tamamlayarak tekrar ülkelerine gelip hizmet etmeyi düşünmektedirler.

XI. Son durum

1998 yılının Ekim ayı itibarıyla Türkiye’de birçok üniversitede, başörtülü öğrenciler, derslere, uygulamalara, sınavlara, hatta okul binası içerisine ve kampüslere dahi alınmamaktadır. Kayıtlarını yaptırmak için okula giden öğrencilerden bazıları, okul bahçesine dahi alınmadıkları için kayıt yaptıramamış veya kayıtlarını yenileyememiştir. Türkiye’de hiçbir başörtülü avukat duruşmalara girememektedir. Kamu görevlisi olan başörtülü memurların hepsi ağır disiplin cezaları almış, bazıları da görevden alınmış olup başörtülü olarak devlet memuru olma olanağı da ortadan kalkmıştır.

XII. Başörtüsü yasağı sonucu kaybedilenler

Başörtülü çalışanların bir çoğu, meslekleri ile inançları arasında tercih yapmaya zorlanmışlar ve başörtülerini çıkartmamaları durumunda mesleklerini icra etme olanağını kaybetmişlerdir. Kendilerine, uyarma, kınama, aylık kesimi, para cezası, kademe ilerlemesinin durdurulması, görevden uzaklaştırma, görevinden çekilmiş sayılma, göreve son verme, kamu görevinden çıkarma gibi çeşitli cezalar ve tedbirler uygulanmış ve sicillerine işlenmiştir.

Başörtülü öğrenciler, üniversitelerdeki başörtüsü yasağı sonucu şu anda bir sene kaybetmişlerdir. 1997-1998 eğitim-öğretim yılı ortasına kadar fakültelerine rahatlıkla devam eden öğrencilerin, ders, pratik ve sınavlara girmelerinin engellenmesi sonucu, o zamana kadar sarfettikleri çabalar da boşa gitmiştir. 1997-1998 eğitim-öğretim yılında başörtülü öğrenciler, her gün okula gitmelerine rağmen, derslerde hiç bulunmamış, sınavlara hiç girmemiş muamelesi görmüşlerdir.

Başörtülü öğrenciler,

- a) Ya hiç sınıf kapısından içeri alınmamışlar,
- b) Ya derse girdikleri halde “yok” yazılmışlar,

c) Ya isimlerinin karşısına “türban” manasına gelen “T” işareti olarak belirsiz bir ayrımcılığa maruz kalmışlar,

d) Ya girdikleri sınavda bütün sınıfa dağıtılan sınav kağıdından alamamışlar,

e) Ya sınav kağıtlarının değerlendirilmemesi sebebiyle sınıfta kalmışlar,

f) Ya iştirak ettikleri sınavın sonuçları açıklandığında isimlerinin karşısında, “Girmedii” yazısıyla, “---” işaretiyle karşılaşmışlar,

g) Ya okuldan uzaklaştırılmışlar,

h) Ya da sınıfın kapısında dikilerek kendilerini içeri almayan öğretim elemanları tarafından, “Devamsız” oldukları gerekçesiyle ders, pratik ve sınavlara alınmamışlardır.

Bütün bu fiillerden arta kalan ise, başörtüsünü çıkartmadığı için, başarısız bir öğrenciymiş gibi sınıfta kalan, belirsiz bir tarihe kadar sınıfta kalmaya mahkum edilmiş, belki de üst üste sene kaybından dolayı okuldan atılacak olan başörtülü öğrenciler ile, baskı ortamına dayanamayarak eğitimine devam etmek için başörtüsünü çıkartarak, inancı dışında yaşamanın ezikliğini hisseden kız öğrenciler olmuştur.

Başörtülü öğrenciler, halen daha ders, pratik ve sınavlara alınmadığı için bir sene daha kaybetme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bir senelik okul masrafları ve harcanan emekler boşa gitmiştir. Harçlar ve sair giderlerin tekrar ödenmesi gerekmektedir. Başörtülü öğrenciler, sınıfta kalmış kabul edildiği için, Kredi ve Yurtlar Kurumu’ndan aldıkları harç ve katkı kredileri ile çeşitli sivil toplum kuruluşlarından aldıkları burslar sona ermektedir. Öğrencilerin, “İş hayatına geç atılma veya hiç atılamama” gibi ileride doğması muhtemel maddi zararları da vardır.

Manevi kayıplar ise, bu kadar kolay ifade edilemeyecektir. Arkadaşlarının, kameraların önünde sınıflarına alınmayan, okul kapılarında polis barikatıyla karşılaşan, hakaretler, olaylar dolayısıyla kendisini aşağılanmış hissedenden birçok başörtülü öğrenci, duydukları manevi acı ve elem dolayısıyla psikolojik sorunlar yaşamış, bunalıma girmiş, hatta hayata küsmüştür.

Başörtülü fotoğraflarının kabul edilmemesi dolayısıyla öğrenci kimliği ve paso alamayan öğrenciler, öğrencilik hak ve imkanlarından tamamen mahrum kalmıştır.

XIII. Başörtüsü yasağı sonucu kazanılanlar

Genel olarak Türk eğitim sistemi, “ezberci” bir yönetime dayanmaktadır. Öğrenciler, öğrenimleri esnasında tam manasıyla duygu ve düşüncelerini ifade etme, fikirlerini savunma ve kendine güvenme erklerini elde edememektedir. Gerek ilköğretim, gerekse lise ve yükseköğretim aşamasında bu özellikleri edinmeden çalışma hayatına giren bireyler, birçok zorluklar ve yetersizlikler yaşamaktadır. İlk ve orta öğretimle beraber yükseköğretimde dahi tek tip insan yetişmesi problemiyle karşı karşıya bulunmaktadır.

1997-1998 eğitim-öğretim yılı içerisinde başlayan kılık kıyafet yasağı, öğrencilerin, üniversiter düşüncenin, bilmin gerektirdiği, “özgür düşünce ortamı içerisinde doğrulara ulaşma” ve her ne suretle olursa olsun hiçbir ayrımcılığa tabi tutulmadan farklı düşüncelere veya görüşlere yaşam hakkı tanınması şeklindeki taleplerini doğurmuş, sadece kılık kıyafet yasağına maruz kalan değil, hemen bütün öğrenciler, bu düşüncelerini değişik ortamlarda dile getirerek, üniversitelerin, insana belli bir düşünce tarzı ve hayat görüşünü kabullendirdiği kurumlar olmasına karşı çıkmıştır.

11 Ekim 1998’de, başörtüsü yasağı sebebiyle sokaklara çıkarak elele tutuşan ve özgürlük isteyen halk, inançlarına sahip çıkmış, inançlarına saygı gösterilmesini istemiş, her türlü düşünceye özgürlük sloganıyla birleşmiş ve tek bir vücut olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

“Başörtüsü”, temel hak ve özgürlükler içerisinde yer alan hukuki bir mesele olmasına rağmen, Türkiye’de, diğer ülkelerden farklı olarak, siyasi bir sorun olarak mütalaa edilmektedir. Bu sebeple, hukuki mevzuatta herhangi bir yasakla karşılaşmayan başörtüsü, siyasi görüşlerin etkisiyle fiili uygulamalar ile yasak haline getirilmektedir.

Son bir yıldır Türkiye’de yaşanan başörtüsü meselesi, aslında üstü kapalı da olsa her zaman varolmuş bir problemdir. Yalnız; şunu önemle belirtmek gerekir ki; Türkiye’deki başörtüsü yasağı, kanunlarda veya kağıtlarda olmaktan çok, zihinlerdedir. Ancak; son zamanlarda fiili uygulamalarla kendisini gösteren bir başörtüsü yasağı mevcuttur.

Başörtülü öğrencilerin eğitim hakkını savunmak, aslında bilimi, insan hak ve özgürlüklerini, demokrasiyi, insani değerleri, adaleti, “Kanunlar önünde herkesin eşit olması prensibi”ni ve özgür üniversiteyi savunmak demektir. Bir öğrencinin eğitim-öğretim

haklı ve özgürlüğüne konan ambargoya göz yummanın bir gün başka sebeplerle herkese yönelik özgürlük kısıtlamasına dönüşebileceğini düşünerek hareket etmek gerekir. Bilimi savunmak, onun yeşereceği özgür ortamı da savunmayı gerektirmektedir.

Şöyle düşünmek gerekiyor: Başörtüleri sebebiyle laik, demokratik cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı hareket etmekle suçlanan bu öğrenciler, gerçekten söylenildiği gibi bu düşünceye sahip olsalar, başörtülerini çıkarıp okula girdiklerinde düşüncelerini değiştirmiş mi olacaklar?

Belirtilen sisteme karşı olduğu söylenen kişiler, neden bir kıyafet engeliyle işe girişinler ki? Kendilerini belli etmeden amaçlarına ulaşmaları daha akıllıca olmaz mı?

Bunlar bir tarafa, Türkiye’de, laik, demokratik cumhuriyete aykırı hareket etmekle suçlanan kişilerin hep kadın cinsinden seçilmesi de dikkat çekicidir. Türkiye’de laik ve demokratik cumhuriyet için en büyük tehlike, başörtüsü ve başörtülü hanımlar olarak görülmektedir. Türkiye’nin başörtülerin çıkartılmasıyla, laik, demokratik cumhuriyete aykırı fikirlere sahip erkekler ve başı örtülü olmayan kadınlar ile nasıl mücadele ettiği ise, bilinmeyen bir husustur. Türkiye’de, laik, demokratik cumhuriyete ve Atatürk ilke ve inkılaplarına aykırı fikirlere sahip olsan da, eğer başörtülü değilsen, elini, kolunu sallaya sallaya üniversiteye gitmen mümkündür.

